

בעזרת השם יתברך

קונטרס

לשון קדש

דברות קודש של כ"ק מרן אדמו"ר רבן של ישראל

רבינו יואל טייטלבוים זללה"ה

אבדק"ק סאטמאר יע"א

וגאב"ד עיה"ק ירושלים תובב"א

סעודה שלישית

נצבים וילך תשב"ז (חלק א)

שבת שלפני הסליחות

אתם נצבים היום בלכם לפני ה' אלקיכם

• אתם נצבים: אין 'עמידה' אלא תפלה • למה תקנו להתפלל כל יחיד בעצמו, והלא בקרבנות תמידין סגי בכהן אחד המקריב • חתם סופר: מעם שהוצרך להכניס כל העם לשבועת קבלת התורה, ולא היה סגי בהראשים ונשיאים לחוד • לפעמים יתכן דתפלת הפשוטי ישראל חשובים יותר מתפלת ראשי העדה • להט החרב 'המתהפכת', שהם פעמים אנשים, פעמים רוחות, פעמים מלאכים • אי אפשר לסמוך על אחרים כשנוגע לקבלת ברית התורה, דמי יודע אם לא יכניסו בה פירושים מהופכים • הנסתרת לה' אלקינו: שרק הוא יודע תפלת מי חשוב ומקובל יותר •

נעתקו בלשון אידיש

בהוספת ביאורים והערות

להבנת הענין

שנת תשפ"ג לפ"ק

יצא לאור ע"י מערכת לשון קדשו

כל הזכויות שמורות ואיסור השגת גבול ידוע © Copyright

צו מגרב זיין רופט: 1-718-388-5519 | דורך קרעדיט קארד: 1700 # 845-366-2793

19 מינוט מתוך 38 זייער קלאר ****

לשון קדשו - קונטרס רפא-א

לשון קדשו:

929-522-1515

ארץ ישראל: 072-3275205

ענגלאנד: 0330-350-3110

פקס: 718-650-2970

דורך 1 דערנאך 281 צו הערן די רעקארדינגס. פאר הערות דרוק 3

ברוקלין: 718-298-4641

ארץ ישראל: 072-3333419

16→5→827.1

קול אצור יהודה

• ברכת מזל טוב •

הר"ר יואל סטרולאוויטש הי"ו (ב"ר יוסף פנחס)

לנישואי בנו החתן אליעזר אבא נ"י

עב"ג בת הר"ר זרח פריעדמאן הי"ו

הר"ר ישראל יושע גליק הי"ו

לנישואי בנו החתן משה אלי' נ"י

עב"ג בת הר"ר יחזקאל בלום הי"ו

הר"ר משה ישעי' ווערצבערגער הי"ו

לאירוסיו בנו החתן שלמה נ"י

עב"ג בת הר"ר אלעזר שטיינבערג הי"ו

זכות וברכת רביה"ק זי"ע יחול על ראשם, שיזכו לרוות רב נחת דקדושה מכל יוצאי חלציהם בשפע רב עד בלי די

• יהם יעלו לזכרון •

הרבני החסיד בונה ומקים עולמות של תורה

רבי נפתלי צבי ע"ה

פאלאטשעק

ב"ר מאיר יעקב ז"ל

נפטר כ"ו אלול תשנ"ה

הרבני החסיד המפואר גדול בחכמה וביראה,
גומל דלים, ואורחים רבים סעדו על שולחנו

רבי גרשון פריץ ז"ל וויינשטאק

ב"ר יחזקאל שרגא ע"ה

מתלמידי רביה"ק זי"ע בעיר סאטמאר

נפטר כ"ו אלול תשס"ח

הרבנית הצדיקת בת גדולים קדושים

רבקה טויבא ע"ה

בת הרה"ח ר' יעקב דוב וויינבערגער הי"ד ממאגנערטן

אשת הגה"צ ר' משה שפימין זצ"ל אב"ד ביסמריין

נפטרה כ"ד אלול תשע"ג

הרה"ח רבי משה אפרים ז"ל ב"ר אריה ז"ל הערשקאוויטש

KolSatmar.com

א

קושיות ודקדוקים בפסוק אֲתֶם נִצְבִּים

קושיא א

להבין מה שמפרט אותם הן בדרך כלל, והן בדרך פרט

אֲתֶם נִצְבִּים הַיּוֹם בְּלִכְתֶּם לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם רְאִישֵׁיכֶם שְׂבִיטֵיכֶם זְקִנְיֵיכֶם וְשֹׁטְרֵיכֶם כָּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל.

רעכנט ער אויס [ווייטער], טפכם נשיכם וגרף אשר בקרב מחניף, מחטב עציו [עד שאב מימיו].

(א) רעכנט ער אויס, זאגט ער קודם פֿלֶכֶם [בדרך כלל] און נאָכדעם רעכנט ער אויס [בדרך פרט, וצריך ביאור אם כבר אמר "פֿלֶכֶם" למה הוצרך עוד לפרט את כולם בדרך פרט, וגם אמר עוד "כל איש ישראל"].

ב

קושיא ב

להבין לשון נצבים

(ב) און וואָס איז דער [לשון] נצבים.

ג

קושיא ג

במדרש רבה מביא לכאן ענין הזמני תפילה, וחשיבות כח

התפילה, וצ"ב השייכות מכל זה להפסוק אֲתֶם נִצְבִּים

דער מדרש זאגט, אין מדרש רבה^א די וואָכעדיגע סדרה הייבט ער אָן, הִלָּכָה, מי שלא התפלל, עד אימתי יכול להתפלל.

רעכנט ער אויס די זמני תפלה, תפלת שחרית עד חצות^ב, מנחה עד הערב, און ערבית [אין לה קבע]. רעכנט ער אויס די אַלע זמני תפלה.

[און] דערנאָך פירט ער אויס ווייטער, [וועגן] דאָס חשיבות פון תפלה.

(ג) [ויש להבין] נו וואו קומט דאָס עפעס אַהער, די הִלָּכוֹת פון די זמני תפלות, צו דער פרשה פון אֲתֶם נִצְבִּים.

^א בדבריהם רבה ריש פרשתן (ח, א): הלכה, אדם מישראל שלא התפלל תפלת השחר, או תפלת מוסף, או תפלת המנחה, הרבה פעמים שלא פנה להתפלל, או מקצר שהיה עושה צרכיו, או שהיה מהלך בדרך ושכח להתפלל, אי זו שעה מותר לו להתפלל ויצא בה ידי חובתו, כיצד הוא צריך לעשות. כך שנו חכמים (משנה ברכות כו). תפלת השחר עד חצות, תפלת המנחה עד הערב, תפלת הערב אין לה קבע, אבל של מוספין כל היום. אמר רבי אלעזר, שכח ולא התפלל תפלת המוסף ובא להתפלל תפלת המנחה, מתפלל תפלת המנחה ואחר כך תפלת המוסף, למה, הכל בעתה מתבראת. ותפלת הערב אין לה קבע עד שיעלה עמוד השחר, למה, שכן כתיב (משלי ח, יז) אֲנִי אֶהְיֶה אִתְּךָ וּמִשְׁחִירִי יִמְצְאֵנִי. וכל מי שמתפלל ומכוון את לבו לתפלה, סימן טוב לו שתפלתו נתקבלה, שנאמר (תהלים יז, טז) תִּתְּנוּ עֲנִינִי שְׁמִיעָה ה' [תכין לבם תקשיב אָזְנְךָ] וגו'. גדולה היא התפלה לפני הקדוש ברוך הוא, אמר רבי אלעזר, רצונך לידע כחה של תפלה, אם אינה עושה כולה, חציה היא עושה. קין עמד על הקל אחיו והרגו, יצאה גזירה 'נֶעַן יָנִיד' תהיה בארץ (בראשית ד, יב), מיד עמד ונתנודה לפני הקב"ה, שנאמר (שם, יג) גָּדוֹל עֲוֹנִי מִנְּשָׂא, אמר לפניו רבונו של עולם כל העולם אתה סובל, וְלִעֲוֹנִי אי אתה סובל, כְּתִיבָתָּה (מִיכָה ז, יח) נִשְׂא עוֹן וְעֵבֶר עַל פֶּשַׁע, סלח לעוני שהוא גדול. מיד מצא חסד לפני הקב"ה, ונמנע ממנו 'נֶעַן' חצי הגזירה, שכן כתיב (בראשית שם, טז) וַיִּשָּׁב בְּאָרֶץ נֹדֶד. מכאן אתה למד שגדולה התפלה לפני הקב"ה. וכן חזקיהו הנביא בשעה שאמר לו ישעיה' (לח, א) צו לְבִיתְךָ יָיָ מֵת אֶתָּה, מִיד וַיִּשָּׁב חֲזָקִיהוּ פָּנָיו אֶל הַקִּיר (שם, ב), אמר לו הקב"ה (שם, ה) שְׁמַעֲתִי אֶת תְּפִלָּתְךָ וגו' וְהִסְפַּתִּי עַל יָמֶיךָ חֵמֶשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה, שכן כתיב (תהלים קמ, יט) יִצְוֹן יִרְאִי יַעֲשֶׂה וְאֶת שׁוֹעֲתָם יִשְׁמַע יְיָ שְׁמֵיִם. כן סתם המדרש כאן, והוא כשיטת החכמים במשנה דברכות (כו). אבל ר' יהודה אומר עד ארבע שעות, וכוותיה פסקו הפוסקים, וכן בשלחן ערוך (י"ח פט, א), דלכתחלה צריכין להתפלל קודם ד' שעות.

ד

קושיא ד-ה

ובמדרש תנחומא מביא לכאן את הפסוק הַפּוֹךְ רְשָׁעִים וְאֵינֶם בֵּית צְדִיקִים וְעַמּוֹד, וצריך גם ביאור להבין השייכות מזה לכאן. וגם להבין כוונת לשון הפיכה הנאמר אצל הרשעים

אין מדרש תנחומא¹ ווידעראום, שטעלט ער דאָ אָהער אויף די פרשה פון אַתֶּם נִצְבִּים, זאָגט ער זה שאמר הכתוב (משלי יב, ז) הַפּוֹךְ רְשָׁעִים וְאֵינֶם בֵּית צְדִיקִים וְעַמּוֹד. כל זמן שאתה מְהַפֵּךְ ברשעים, איז אַיִנֶם. רעכנט ער אויס די אַלע רשעים (דור המבול, ואנשי סדום, ומצרים). און וְבֵית צְדִיקִים וְעַמּוֹד, [שישראל נופלין 'ועומדין'].
(ד) [וגם בזה יש להבין] וואו קומט עפעס אָהער דער הַפּוֹךְ רְשָׁעִים.
(ה) און וואָס איז דער פֿשט פון [דעם לשון] 'הַפּוֹךְ רְשָׁעִים', [אז] מ'איז 'מְהַפֵּךְ' [דייקא].

ה

קושיות ודקדוקים בפסוק פֶּן יֵשׁ בָּכֶם

קושיא ו

המפרשים נדחקו במה שנכלל כאן הלשון 'פֶּן יֵשׁ בָּכֶם'

איש או אִשָּׁה וגו', 'פֶּן יֵשׁ בָּכֶם' שְׂרֵשׁ פָּרָה ראש וְלִעֲנָה

דער פסוק זאָגט ווייטער נאָכדעם, לְעִבְרָךְ בְּבִרְתָּ ה' אֱלֹקֶיךָ וּבִאֲלֹתוֹ אֲשֶׁר ה' אֱלֹקֶיךָ כָּרַת עִמָּךְ הַיּוֹם [וגו'].
כִּי אַתֶּם יֹדְעֹתֶם אֵת [אֲשֶׁר יִשְׁכְּנוּ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וְאֵת] אֲשֶׁר עֲבַרְנוּ בְּקִרְבֵּי הַגּוֹיִם אֲשֶׁר עֲבַרְתֶּם, וְתִרְאוּ אֵת שְׁקֻצֵיהֶם [וגו'], 'פֶּן יֵשׁ בָּכֶם' אִישׁ אוֹ אִשָּׁה [וגו'] אֲשֶׁר לָכְבוּ פָנָה הַיּוֹם [מעם ה' אֱלֹקֵינוּ, לְלַכֵּת] לְעַבֵּד אֶת אֱלֹהֵי הַגּוֹיִם הֵהֶם.
נאָכדעם זאָגט ער נאָכאַמאַל, 'פֶּן יֵשׁ בָּכֶם' שְׂרֵשׁ פָּרָה ראש וְלִעֲנָה.

ו

(ו) [ויש להבין] דעם צוויי מאָל [זאָגן], די צוויי מאָל 'פֶּן' [יש בָּכֶם], – אַזוי דער מזרחי מיטן גור אריה זענען מְפַלְּל דאָ אין דעם², – אויף וואָס ס'גייט אַרויף.

ז

(דהנה) איין מאָל שטייט [לְלַכֵּת] לְעַבֵּד, דאָס איז עֲבוּדָה זָרָה.
און איין מאָל שטייט [על קבלת הברית. שהרי על לשון הפסוק אֲשֶׁר] לָכְבוּ 'פָנָה' הַיּוֹם, זאָגט דאָךְ רש"י לעבור את הברית, [אז] ער וועט נישט מְקַבֵּל זיין דעם בְּרִית וואָס ער האָט דאָ געזען, די אֵלָה מיט דעם בְּרִית וואָס משה רבינו האָט דאָ צוזאַמגענומען דאָ

¹ בתנחומא (סימן א): אַתֶּם נִצְבִּים הַיּוֹם, זה שאמר הפסוק הַפּוֹךְ רְשָׁעִים וְאֵינֶם בֵּית צְדִיקִים וְעַמּוֹד. כל זמן שהקב"ה מסתכל במעשיהם של רשעים ומְהַפֵּךְ בהם, אין להם תקומה. הַפֵּךְ במעשיהם של דור המבול, לא היתה להם תקומה וכו', הַפֵּךְ במעשיהם של אנשי סדום ולא היתה בהן תקומה וכו', הַפֵּךְ במעשיהם של מצרים וכו', הַפֵּךְ במעשיה של בבל וכו'. אבל ישראל נופלין ועומדין, וכן הוא אומר (מכה י, ח) אֵל תִּשְׁמָחִי אִיבָתִי לִי, כִּי נִפְלַתִי קִמְתִּי.

² ברש"י (טו-טז): כִּי אַתֶּם יֹדְעֹתֶם וגו' וְתִרְאוּ אֵת שְׁקֻצֵיהֶם. לפי שראיתם העבודת כוכבים, ושמא השיא לב אחד מכם אותו, ללכת אחריהם: פֶּן יֵשׁ בָּכֶם וגו'. לפיכך אני צריך להשיבכם. פֶּן יֵשׁ בָּכֶם, שמא יש בכם: אֲשֶׁר לָכְבוּ פָנָה הַיּוֹם. מלקבל עליו הברית.

לשון נצבים וילך תשכ"ז (חלק א) קדשו ה

דעם כָּלל יִשְׂרָאֵל [והשביעם על קיום התורה, און] ער וועט דאָס נישט מִקְבֵּל זיין [דעם אָלָה וּבְרִית].

[ונמצא כי] דאָס איז אַן אַנדערע זאך, ס'איז גאָרנישט דעם [דאין זה מיירי מעבודה זרה דוקא].

[אזוי] פרעגט דער מזרחי^ה, [דלכאורה] דאָס איז צוויי זאכן, און רש"י מישט דאָס עפעס אויס [שהרי בהלשון אשר לבבו פונה היום, עדיין קאי על פן יש בכם הראשון]. ער פֿלאָגט זיך דאָרטן פֿשֿט, איך וועל נישט מאריך זיין.

ח

אין אור החיים הקדוש' זעט עס אויס עפעס ווי אַ שטיקל שילוב.

^ה בפירוש הרא"ם (שם): פֿן יֵשׁ בְּכֶם, שְׁמָא יֵשׁ בְּכֶם, אֲשֶׁר לִבְבוֹ פָּנָה הַיּוֹם מִלִּקְבֵּל עָלָיו הַבְּרִית (רש"י). רוב המעיינים טעו בזה וחשבו שֶׁפֿן יֵשׁ בְּכֶם' הכתוב פה [ברש"י] הוא הראשון [שבפסוק] פֿן יֵשׁ בְּכֶם איש או אשה]. מפני שראו שכתוב אחריו [בדברי רש"י] אֲשֶׁר לִבְבוֹ פָּנָה הַיּוֹם, שזה אינו [בדברי הפסוק] רק בראשון. ◦ והוא שבוש גמור, שאם כן למה חזר [רש"י] ופירש עוד פֿן יֵשׁ בְּכֶם, שְׁמָא יֵשׁ בְּכֶם, הרי כבר פירש אותו למעלה [כשכתב] ושְׁמָא הִשְׁיָא לֵב אֶחָד מִכֶּם אוֹתוֹ לִלְכַּת אַחֲרֵיהֶם. ועוד, איך פירש פה אֲשֶׁר לִבְבוֹ פָּנָה הַיּוֹם 'מִלִּקְבֵּל עָלָיו הַבְּרִית', ולמעלה פירש אותו ושְׁמָא הִשְׁיָא לֵב אֶחָד מִכֶּם אוֹתוֹ 'לִלְכַּת אַחֲרֵיהֶם', דמשמע שפירוש אֲשֶׁר לִבְבוֹ פָּנָה, הוא ללכת אחרי העבודה זרה, לא מִלִּקְבֵּל עָלָיו הַבְּרִית. ועוד, איך אפשר לו לפרש קרא דאשר לבבו פונה [דהכונה] מִלִּקְבֵּל עָלָיו הַבְּרִית, והרי הכתוב מכחישו, שהרי אחרי כתוב מִכֶּם ה' אֲלֵקֵינוּ לִלְכַּת לַעֲבֹד אֶת אֱלֹהֵי הַגּוֹיִם הָהֵם. ◦ אבל פֿן יֵשׁ' הכתוב פה [בדברי רש"י] הוא השני [שבפסוק], שכתוב בו שְׁרֵשׁ פָּרָה רָאשׁ וְלִעֲנָה. וְאֲשֶׁר לִבְבוֹ פָּנָה הכתוב אחריו [בדברי רש"י], הוא לשונו של רש"י ז"ל [בעצמן], כי רצה לפרש, שְׁמָא שחזר וכתב פֿן יֵשׁ בְּכֶם פעם אחרת, הוא מפני שהראשון מדבר בעבודה זרה, והשני בקבלת הברית. כאילו אמר, שְׁמָא יֵשׁ בְּכֶם אשר לבבו פונה היום מִכֶּם ה' ללכת אחרי העבודה זרה, או שְׁמָא יֵשׁ בְּכֶם 'אשר לבבו פונה היום' מִלִּקְבֵּל עָלָיו הַבְּרִית. ומאמר וְהִיא בְּשִׁמְעוֹ אתרוויהו קאי, ששניהם יחד אינם חפצים לקבל הברית, ובשמעם הברית מתברכים בלבכם לֵאמֹר שְׁלֹם יְהִיָּה לִי.

ובגור אריה (שם) כתב על זה וז"ל: ופירש הרא"ם, כי רוב המעיינים טעו וכו', כי הראשון מדבר בעבודה זרה, והשני בקבלת הברית. כך פירש הרא"ם. ◦ ואני אומר, כי המעיינים לא טעו כלל, וכל קושיותיו אינם קושיא כלל. כי לעיל שפירש 'שְׁמָא הִשְׁיָא לֵב אֶחָד מִכֶּם', אין פירושו של 'פֿן יֵשׁ בְּכֶם', אבל הוא פירוש למה הזכיר כאן הכתוב וְתָרָא אֶת שְׁקוּצֵיהֶם, וקאמר דכך פירושו, וְתָרָא אֶת שְׁקוּצֵיהֶם, ושְׁמָא הִשְׁיָא לֵב אֶחָד מִכֶּם. וזה פירש אותו קודם 'פֿן יֵשׁ בְּכֶם', ואיך נאמר שהוא פירוש של פֿן יֵשׁ בְּכֶם. ומפני שלא פירש את המלה פֿן יֵשׁ בְּכֶם, פירש 'שְׁמָא יֵשׁ בְּכֶם' כאן, שכל הכתובים מפרש אותם כאן. ◦ ומה שהקשה, לדעיל פירש אותו פֿן יֵשׁ בְּכֶם שרוצה 'לעבוד עבודה זרה', וכאן פירש אותו פֿן יֵשׁ בְּכֶם [כין] פונה לבבו 'מִלִּקְבֵּל עָלָיו הַבְּרִית'. לדעיל מפני שלא היה צריך רק לחבר הפסוקים ביחד, ואיך הכתובים מקושרים, ד"כ אתם ידעתם' הוא נתינת טעם למעלה, די לו בזה הפירוש, דכך הוא מחובר למעלה, 'כִּי אַתֶּם וגו' פֿן יֵשׁ בְּכֶם' הָא, 'ולפיכך אני צריך כך להשביעכם'. וכאן מפני שמדקדק בלשון אשר לבבו פונה היום, ולמה קאמר 'היום', והוי ליה למכתב ולומר 'אֲשֶׁר לִבְבוֹ פָּנָה', לכן הוצרך לומר אֲשֶׁר לִבְבוֹ פָּנָה הַיּוֹם' ולא ירצה לקבל הברית. והא דקאמר לעיל 'לפיכך אני צריך להשביעכם', היינו להשביע אתכם בשבועת הָאָלָה, דשְׁמָא יֵשׁ בְּכֶם שפונה לבבו מִלִּקְבֵּל הַבְּרִית, לכן אני משביע אתכם באלה, כמו שמפרש אחריו. ופירוש פשוט הוא, דאיך יתכן לומר ולפרש אֲשֶׁר לִבְבוֹ פָּנָה הַיּוֹם' על עבודה זרה, דאם כן 'היום' למה לי. ונכון הוא זה, ולא טעו כלל.

¹ באור החיים הק' (כט, יז): פֿן יֵשׁ בְּכֶם וגו' ללכת לעבוד וגו'. כאן הזהיר הכתוב על מחשבת עבודה זרה, שמהיר באומרו 'פֿן' על אֲשֶׁר לִבְבוֹ פָּנָה לִלְכַּת לַעֲבֹד וגו'.

פֿן יֵשׁ בְּכֶם וגו' שְׁרֵשׁ וגו'. צריך לדעת מה הוא השורש פורה ראש וגו', אם חוזר לאשר לבבו פונה וגו' האמור בסמוך, לא היה לו לומר 'פֿן יֵשׁ בְּכֶם' פעם שני, אלא היה לו לומר על זה הדרך, פֿן יֵשׁ בְּכֶם 'איש וגו' שורש פורה ראש ולענה אשר לבבו וגו'. עוד צריך לדעת כוונת הדברים עצמן של שורש פורה וגו', שנראה שאינו פורה ראש ולענה, אלא שורש. עוד צריך לדעת, ברכה זו שמתברך זה השורש פורה ראש בלבבו, במה מתברך. עוד אומרו לאמר. עוד נתינת טעם זה שאומר כי בשרירות וגו'. ומה הוא אומרו למען וגו'.

אכן כוונת הכתוב היא, לבל יחשוב אדם בדעתו להקל מעליו עול העונות, ויסבור בדעתו שאינו עושה עֲוֹל בזה, אלא משתדל בשכלו לבל יתחייב בכל הקלות, ולעולם אינו חושב בדעתו לעבור פה' גדולה וקטנה. וכנגד זה אמר הכתוב פֿן יֵשׁ בְּכֶם שְׁרֵשׁ פָּרָה רָאשׁ וְלִעֲנָה, פירוש שעתה אינו אלא שורש, ומודיע שממנו יפרה ראש ולענה, כאשר אבאר. ופירש הכתוב מה הוא השורש, ואמר וְהִיא בְּשִׁמְעוֹ אֶת דְּבַר הָאָלָה, אמר והיה לשון

[דהכתוב מיירי] אַז ער וועט עס מביטל זיין בלָב [שלא יקבל שבועת הָאֵלָה בלבּו], און ממילא וועט ער זיין פריי [דערפון, ויתיר לעצמו לעבוד עבודה זרה ח"ו].
[ועל כל פנים נתקשו כולם במה שנכפל כאן אזהרת 'פֶּן יֵשׁ בָּכֶם' שתי פעמים, ואף אנן נימא בה מילתא לדרכינו].

ט

קושיא ז

ווייטער שטייט: וְהָיָה בְּשִׁמְעוֹ אֶת דְּבָרֵי הָאֵלָה הַזֹּאת, וְהִתְבָּרַךְ בְּלִבּוֹ לְאֹמֵר שְׁלוֹם יְהוָה לִי, כִּי בִשְׂרָרוֹת לִבִּי אֵלֶךְ, לְמַעַן סְפוֹת הַרְוָה אֶת הַצִּמְאָה.

י

להבין המשך דברי הכתוב וְהָיָה בְּשִׁמְעוֹ אֶת דְּבָרֵי הָאֵלָה הַזֹּאת, וְהִתְבָּרַךְ בְּלִבּוֹ לְאֹמֵר, דהאך שייך ענין אחד לחבירו

ז) פרעגט מען די קשײא, (דמלשון הכתוב) וְהָיָה בְּשִׁמְעוֹ אֶת דְּבָרֵי הָאֵלָה הַזֹּאת וְהִתְבָּרַךְ בְּלִבּוֹ לְאֹמֵר, זעט עפעס אויס [אז] 'ווייל' בְּשִׁמְעוֹ, וועט זיין וְהִתְבָּרַךְ בלבּו. [דאס לא כן היה לו לומר] סָתֵם, ער וועט נישט וועלן, [ולמה אמר] וְהָיָה בְּשִׁמְעוֹ, ווען ער וועט הערן. [ואינו מובן האין תלוי זה בזה, דלכאורה הסברא הוא] אדרבה [להיפוך, דעל ידי שבועת האלה ייתירא מלחטוא].

יא

קושיא ח

להבין אומרו כִּי בִשְׂרָרוֹת לִבִּי אֵלֶךְ, דמשמע שבא להוסיף בזה איזה ענין חדש, ואינו מכאור על מה הכוונה

ח) דערנאך, וואָס איז דעס לשון כִּי בִשְׂרָרוֹת לִבִּי אֵלֶךְ.

שמחה, כי ישמח בשומעו שהדבר חיובו הוא מצד האֵלָה, שזה יגיד שזולת האֵלָה לא יתחייב, וְהִתְבָּרַךְ בְּלִבּוֹ, יבטח שלא תבא עליו הקללה בסיבת בלבּו, על זה הדרך, לְאֹמֵר, פירוש יאמר שְׁלוֹם יְהוָה לִי כִּי בִשְׂרָרוֹת וגו', פירוש הגם שישביעם משה ויענו אמן, הוא יבטלנה בלבּו, והעיקר בשבועה הוא הלב, וכדברי רבי עקיבא (בתו"כ) שאמר האדם בשבועה (ויקרא ה כב), שצריך שיהיה לבו ופיו שוים, וכל שמבטל בלבּו הגם שמוציא בשפתיו, אין אנו הולכים אלא אחר מחשבת הלב, והוא אומרו כִּי בִשְׂרָרוֹת לִבִּי אֵלֶךְ, כי העיקר שתלוי בו ענין השבועה הוא הלב, ולזה כינה לו השרירה. ובמה שלא יקבל השבועה בלבּו, לא יתחייב כל העונש האמור וכו'. והוא אומרו לְמַעַן סְפוֹת הַרְוָה אֶת הַצִּמְאָה, פירוש ספות לשון כריתה, ופירוש וזה הוא כינוי לריבוי, וצמאה הוא כינוי למועט, והכוונה שמתחכם לכרות וריבוי העונש לעשותו מועט, במה שמבטל בלבּו השבועה.

ודבר זה קראו משה שורש, שממנו יפרה ראש ולענה, הטעם כי כלום עיקר טעם השבועה הוא, כדי שבזה יתחכן נגד המחטיא וכו', ולזה אדם שחושב מחשבה זו הוא פיתוי בחינת הרע, שמשריש בו שורש רע, כדי שאחר כן יהיה נקל להשריש במעיו שורש רשע להתעבי מעשיו, ויאמר אליו כלום הדבר תלוי אלא בשבועה, אתה לא נשבעת, קום עשה לך אלהים ועשה אשר תתאו עשות. וקרא למעשה הרע ראש ולענה, לצד שהעבירות טעמם ראש ולענה, והוא סוד טיפה מרה שבחר מלאך המות (עבודה זרה כ:), שתתהוה מעבירות האדם, בסוד תִּסְרֹף רַעְתָּךְ (ירמ' ב, יט). ולהיפך במעשה הטוב, בסוד טַעֲמֵנו וְרָאָה כִּי טוֹב ה' (תהלים לד, ט).

וייחד הכתוב עונש לזה יתר על המקבילים הברית, ואמר לא יאֵבֶה וגו', פירוש הגם שה' מדתו היא למחול ולסלוח לעונות עמו ישראל כשמחלין פניו, כידוע, זה האיש לא יאֵבֶה ה', אמר לשון זה לא 'יאֵבֶה'. נתכוין לומר שה' יהפוך בו 'רצונו' שסולח, ולא יאֵבֶה לסלוח. והיוצא מדבר זה כשלא יאֵבֶה ה' סלוח לו, הוא כִּי אֵזַז יַעֲשֶׂן אָף ה', אומרו אֵז, פירוש כשיחטא אחר כך, שִׁפְּרָה ראש ולענה, אֵז במקום שחשב להקל עונשו, ונהפוך הוא שיעשן אָף ה' וְקִנְאָתוֹ בְּאִישׁ הָהוּא וְרִבְצָה בו כָּל הָאֵלָה הַתְּתוּבָה בִּסְפָר הָזֶה. ונמצא כי מלבד שלא הרויח כלום במחשבתו הרעה, שהרי כל הרעה תבאנו, עוד לו שתברכן בו כל האֵלָה, מה שלא יהיה לו כן אם יקבל השבועה עתה. שהגם שיתחייב בה, בבוא עליו הרע ויקרא אל ה' יסלח לו, ולא תברכן בו כל האֵלָה, כיון שעשה מה שעליו לקבל האֵלָה עתה, אלא שהתנצח מיצרו ירחמהו עושהו. מה שאין כן אדם הבליעל שיבטל השבועה עתה בלבּו, שהוא מקשה עצמו לדעת וגורם רעה לעצמו וכו'.

ביז היצט האָט מען אַלץ נאָר געזאָגט [אַז] מ'האָט מורא אַז חלילה מ'וועט וועלן דינען די עבודה זרה, [וכמו שהתחיל הכתוב באומרו] כִּי אַתֶּם יִדְעֶתֶם וְגו', [אדער] ווי ער זאָגט [ברש"י, אַז ער וועט] נישט מקבל זיין דעם ברית.

[אַבער] דאָ זאָגט ער עפעס אַ נייע זאך, בַּשְּׁרִוּת לְבִי [אַלף, און] ער זאָגט נישט וואָס, [נאָר סתם] בַּשְּׁרִוּת לְבִי, [ואינו מפורש] אויף וואָס גייט ער דאָ אַרויף.

[והגם] מ'ווייט דאָךְ ס'גייט דאָךְ אַרויף [אדלעל מינה], דער פסוק זאָגט דאָךְ שוין גענוג פריער פאַר 'וואָס' מ'האָט מורא, [אַז] מ'האָט מורא פאַר דעם לַעֲבֹד אֶת אֱלֹהֵי הַגּוֹיִם הָהֵם, און דערנאָך וועגן קְבֻלַּת הַבְּרִית. [אבל אם לא בא לומר ענין חדש, אם כן קשה שהרי] ס'שטייט דאָךְ [שוין] אַרויס אין די פסוקים באריכות, עטליכע פסוקים, דאָרף מען דאָךְ נישט איבער'חזר'ן וואָס מ'מיינט.

[וואס כן אחתי צריך ביאור] וואָס מיינט מען [באומרו] בַּשְּׁרִוּת לְבִי.

[דעל ענין הראשון היה שגי באומרו] וְהַתְּבַרְךְ בְּלִבְּךָ לֵאמֹר שְׁלוֹם יְהִיָּה לִי, כאָטשיג אפילו, ער וועט חלילה עובר זיין דעם וואָס פריער שטייט. [אבל מה שמוסיף לומר בשרירות לבי], דעם קוקט אויס ווי אַן אַנדערע בחינה גאָר.

יב

קושיא ט

להבין כוונת שינוי הלשון, שהתחיל לומר וְהַתְּבַרְךְ בְּלִבְּךָ, דמורה על שיש לו שני יצרים, ומסיים לומר בַּשְּׁרִוּת לְבִי, דמורה על שיש לו יצר אחד

ט) [גם צריך ביאור שינוי הלשון, וואָס] ער הייבט אַן קודם [וְהַתְּבַרְךְ בְּלִבְּךָ, דמשמעו] שְׁנֵי לִבְבוֹת, און נאָכדעם לאָזט ער אויס בַּשְּׁרִוּת לְבִי, שטייט נאָר 'לבי' [עם ב' אחד. והלא] איבעראַל [כשנאמר] 'לבבך', מיינט מען [ב' לבבות, וכעין שדרשו (ברכות נד.) בפסוק וְאֶהְבֶּתָ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל [לְבָבְךָ] בְּשֵׁנֵי יִצְרְךָ, [וכמו כן הכא] עפעס מיינט מען, [אַז] ס'שטייט אַ טאַפלטע זאך, לְבָבו. [דבעלמא שגי לכתוב בב' אחד], ער האָט לבו, איין האַרץ.

יג

קושיא י

בפסוק למען למען ספֹּת הָרֹוּה אֶת הַצִּמְאָה, ומפרש בתרגום להוסיף לו השגנות על הדוונות. וקשה וכי כך הוא המדר, ולמה יענש על השגנות כעל דוונות

למען ספֹּת הָרֹוּה אֶת הַצִּמְאָה.

דאָ פלאַגן זיך אַלע מפרשים [לבאר] וואָס איז דער פֿשט.

יד

דער תרגום [אונקלס] זאָגט, לְאוֹסָפָא חֲטָאִי שְׁלוֹתָא עַל דְּוֹנוֹתָא, מ'האָט צוגעגעבן די שוֹגְגִים אויף די דְּוֹנוֹת. [וכן פירש רש"י כדבריו].

י) נו [לכאורה] וואָס איז פֿשט, וְכִי כֹךְ הִיא הַמִּדָּה, אַזוי איז דער דִּין? [והלא בדין הוא כִּי] אַ מִזִּיד הָאָט דעם דִּין פֿון אַ מִזִּיד, און אַ שוֹגֵג הָאָט דעם דִּין פֿון אַ שוֹגֵג. מ'קען עפעס מַצְרֵךְ זיין [ושגגות לדוונות], ווייל ער איז געווען דאָ אַ מִזִּיד, איז מען נאָך מַצְרֵךְ די שוֹגְגִים [שיחול בהם] דעם דִּין פֿון אַ מִזִּיד.

[והלא] מ'געפינט נישט אַזאַ מין זאך [במקום אחר].

לד

ישוב הקושיות בפסוק אֵתֶם נִצָּבִים

הקדמה לישוב קושיא ג

ובו גם ישוב קושיא א – מדברי החתם סופר

לאמיר זען.

[לאמיר] צוקומען צום ענין, [וואָס] איך האָב דאָ אנגעהויבן [בקושיא ג] [דעל הפסוק] אֵתֶם נִצָּבִים הַיּוֹם ברענגט דער מדרש די זמני תפלה, [און תפלת שחרית איז] ביז חצות.

לה

מבואר בנמרא כי הג' תפלות וזמניהם, נתקנו כנגד התמידין וזמניהם

ס'שטייט אין די גמרא', די זמני תפלה זענען פארדעם, 'לויט' די קרבנות [שבמקדש, ווייל] תפלות כנגד תמידים תקנום, [און] דער תמיד של שחר איז געווען ביז חצות, [למאן דאמר דאף] נאך ד' שעות האָט מען אים געברענגט ביז חצות, איבערדעם איז דער זמן תפלה אויכעט [עד חצות].

און מנחה איז אויכעט, דער זמן תפלה איז ווי דער תמיד של בין הערבים. און דעם [תפלת ערבית] איז אַקעגן אַברִים ופְּדִיִּים [שהיו קרבין והולכין כל הלילה, ונמצא דזמני כל הג' תפלות הם] קעגן די תמידין.

לו

לפי זה איז דאך דאָס גאַנצע תפלה, כנגד תמידים תקנום.

[און] איך האָב שוין געשמועסט נעכטן אויף די נאכט [בסעודת ליל שב"ק], אַז אפילו די וואָס זיי זאָגן אבות תקנום, איז אויך כנגד תמידים", נאָר זיי [האבות עצמן] האָבן עס געמאַכט קעגן די תמידים".

¹ בגמרא ברכות (כו:): איתמר, רבי יוסי ברבי חנינא אמר תפלות אבות תקנום [פירש"י: כדקתני בברייתא לקמיה], רבי יהושע בן לוי אמר תפלות כנגד תמידין תקנום [אנשי כנסת הגדולה]. ○ תניא כוותיה דרבי יוסי ברבי חנינא, ותניא כוותיה דרבי יהושע בן לוי. תניא כוותיה דרבי יוסי ברבי חנינא, אברהם תקן תפלת שחרית, שנאמר (וירא יט, כז) וַיִּשְׁכֶּם אֲבֹרָהֶם בַּבֶּקֶר אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר עָמַד שָׁם, ואין עמידה אלא תפלה שנאמר (תהלים קו, ל) וַיַּעֲמֵד פִּינָחָס וַיַּפְלֵל, יצחק תקן תפלת מנחה, שנאמר (חיי כד, לו) וַיֵּצֵא יִצְחָק לְשׁוֹחַ בִּשְׁדָּה לִפְנוֹת עָרֶב, ואין שיחה אלא תפלה שנאמר (תהלים קב, א) תִּפְלָה לְעֵנִי כִי יַעֲטֹף וְלִפְנֵי ה' יִשְׁפָּךְ שִׁיחוֹ, יעקב תקן תפלת ערבית שנאמר (ויצא כח, יא) וַיִּפְגַּע בַּמָּקוֹם וַיֵּלֶן שָׁם, ואין פגיעה אלא תפלה שנאמר (ירמיה ז, טו) וְאָתָה אַל תִּתְפַּלֵּל כְּעַד הָעֵם הַזֶּה וְאַל תִּשָּׂא בְעֵינֶיךָ וְרָגָה וְתִפְלָה וְאַל תִּפְגַּע בִּי. ○ ותניא כוותיה דרבי יהושע בן לוי, מפני מה אמרו תפלת השחר עד חצות, שהרי תמיד של שחר קרב והולך עד חצות, ורבי יהודה אומר עד ארבע שעות, שהרי תמיד של שחר קרב והולך עד ארבע שעות. ומפני מה אמרו תפלת המנחה עד הערב, שהרי תמיד של בין הערבים קרב והולך עד הערב, רבי יהודה אומר עד פלג המנחה, שהרי תמיד של בין הערבים קרב והולך עד פלג המנחה. ומפני מה אמרו תפלת הערב אין לה קבע, שהרי אברים [של עולות] ופדרים [של שאר קרבנות, שנוקד דמן קודם שקיעת החמה] שלא נתעכלו מערב, קרבים והולכים כל הלילה [ונכגון תקנו תפלת ערבית]. ומפני מה אמרו של מוספין כל היום, שהרי קרבן של מוספין קרב כל היום, רבי יהודה אומר עד שבע שעות, שהרי קרבן מוסף קרב והולך עד שבע שעות.

² עיין בגמרא ברכות (להלן שם): נימא תיהוי תיובתיה דרבי יוסי ברבי חנינא [הך ברייתא דמסייע לריב"ל]. אמר לך רבי יוסי ברבי חנינא, לעולם אימא לך תפלות אבות תקנום, ואסמיניהו רבנן אקרבתות. דאי לא תימא הכי, תפלת מוסף לרבי יוסי ברבי חנינא מאן תקנה, אלא תפלות אבות תקנום, ואסמיניהו רבנן אקרבתות.

ועיין בלחם משנה על הרמב"ם (תפלה א, ה) וז"ל: וכן תקנו שיהא מנין התפלות וכו'. פרק תפלת השחר איתמר רבי יוסי בר חנינא אמר תפלות אבות תקנום, רבי יהושע בן לוי אמר תפלות כנגד תמידין תקנום, ותניא כוותיה דר' יוסי בר חנינא ותניא כוותיה דר' יהושע בן לוי, ושם יישבו בגמרא הברייתא דמסייעא לרבי יהושע בן לוי אליבא דר' יוסי בר חנינא, אבל הברייתא דמסייעא לרבי יוסי בר חנינא לא יישבו אליבא דריב"ל, ואם כן נראה ודאי דיש לפסוק קרבי יוסי בר חנינא. ואע"פ שכתב רבינו כנגד תמידין תקנום, לא הוי דלא כר' יוסי בר

על כל פנים זענען דאך די תפלות קעגן די תמידים.

לז

ולפי זה יש לשאול למה בתמידין סגי בכהן אחד שהוא מקריב את התמידין, ובתקנת התפילה צריך שיתפלל כל אחד ואחד בעצמו, מלבד מה שהשליח ציבור חוזר את התפילה, שזה נתקן רק להוציא את מי שאינו בקי (ואם כן יש לשאול, דהרי) לכאורה ס'איז דאך נישט קיין דמיון (זה לזה).

(שהרי אצל) תמידים איז געווען איין פהן וואס ער האט מקריב געווען, (ולא כל יחיד הקריב).

די גאנצע וועלט (כל ישראל) איז געווען [טאקע] באטייליגט דערינען, מ'האט 'צושטייער' געגעבן [מחצית השקל בכל שנה], פון שקלי צבור האט מען עס געקויפט, מ'איז געווען באטייליגט [דערין מיט געלט, ועוד כיו] איבערדעם האט מען געמאכט [כ"ד] מעמדות זיי זאלן עומד זיין [על הקרבן, בשליחות כל ישראל].

חנינא, דכבר פירשו בגמרא לדעתו דרבי יוסי בר חנינא דאסמכינהו רבנן אקרבנות, ואם כן אפילו דנאמר דאבות תקנום, מכל מקום שפיר קאמר רבינו דכנגד תמידין תקנום.

ועיין בדברי רבינו בס"ג וירא תשי"ז בתחלת הדרוש, ונדפס בחידושי תורה תשי"ז וז"ל: והגם שבזה יש שם פלוגתא אם אבות תקנום או כנגד תמידין תקנון, אבל נראה דהלכה הוא כשניהם, דבגמרא מסיק שם וכו' תפלות אבות תקנום ואסמכינהו רבנן אקרבנות וכו', נמצא ששניהם אמת. וכן נראה גם כן מרוב פוסקים שסוברין כשתיהן, וגם הרמב"ם פסק (ה) שכתב בהל' תפלה (א, ה) וכן תקנו שיהא מניין התפלות כמנין הקרבנות וכו', וכתב שם הלחם משנה וכו' (הובא לשונו לעיל). וראיה ברורה לזה נראה לי, דהנה הרמב"ם כתב בהל' מלכים (ט, א) בא אברהם כו' והוא התפלל שחרית, יצחק הפריש מעשר והתפלל תפלה אחרת לפנות היום, ויעקב הוסיף גיד הנשה והתפלל ערבית. ולכאורה הוא סתירה, דכאן כתב שהאבות התפללו אלו התפלות נמצא שהם תקנו, ובהל' תפלה כתב דכנגד תמידין תקנום, רק לפי הלחם משנה מתורן, שכתב שהרמב"ם סובר כשתיהן, ומזה נראה באמת שסובר כשתיהן וכו'. וגם ביוהר הק' (ח"א קלג.) מבואר כן, שהאנשי כנסת הגדולה תקנו, וגם האבות תקנו, ושניהם אמת.

וכן הזכיר רבינו גם בס"ג כי תבוא תשי"ד (לשון קדשו רנא ח"ב, אות ה), וס"ג פרה תשי"ח (לשון קדשו טו, אות נו). ועיין ענין זה בלשון הישמח משה בפרשת ויצא (עה"פ ויפגע במקום) וז"ל: ובגוף הפלוגתא אי תפילות אבות תקנום או כנגד תמידין תקנום, אלו ואלו דברי אלקים חיים ושניהם בקנה אחד עולים, כי לכאורה קשה הרי היום הולך אחר הלילה, והוא ליה לאברהם לתקן ערבית, ויצחק שחרית, ויעקב מנחה, אך כנגד תמידין תקנום, ובקדשים הלילה הולך אחר היום (חולין פג:), והבין.

כמבואר במשנה תענית (כו:): אלו הן מעמדות, לפי שנאמר (פינחס כח, ב) צו את בני ישראל ואמרת אליהם את קרבני לחמי (פירש"י: שהתמיד בא מן 'השקלים' של כל ישראל, ואי אפשר שיהיו כל ישראל עומדין על גבי קרבנם, ומינו מעמדות להיות במקומם), וכן היראן קרבנו של אדם והוא אינו עומד על גביו. התקינו נביאים הראשונים עשרים וארבע משמרות, על כל משמר ומשמר היה מעמד בירושלים של כהנים, של לויים, ושל ישראלים [ארבעה ועשרים משמרות של כהנים היו, ושמואל דודו תיקנום, ועל כל משמר היה מעמד בירושלים, שקבועין ועומדין בעיר ועומדין על קרבן אחיהם. ולבד אלו הדרים בירושלים היו מעמדות בכל עיר, שישאל נחלקו לעשרים וארבעה מעמדות כנגד ארבעה ועשרים משמרות, כדנתיא בברייתא של ארבעים ותשע מדות. והיינו דתנן היה מעמד 'בירושלים' כהנים לויים 'וישראלים']. הגיע זמן המשמר לעלות, כהנים ולויים (של משמר) עולים לירושלים [כהנים לעבודה ולויים לשיר, ומכל המעמדות היו קבועים בירושלים לעמוד על קרבן אחיהם], וישראל שבאיתו משמר (השאר היו) מתפננים לעריהן [ומתפללין על קרבן אחיהם שיתקבל ברוצן, ומתענין ומוציאין ספר תורה ביום תעניתם] וקוראין במצעה בראשית.

ובגמרא שם (כו:): אלו הן מעמדות, לפי שנאמר צו את בני ישראל כו'. מאי קאמר, הכי קאמר אלו הן מעמדות, ומה טעם תיקנו מעמדות, לפי שנאמר צו את בני ישראל ואמרת אליהם את קרבני לחמי לאשי והיאך קרבנו של אדם קרב והוא אינו עומד על גביו, התקינו נביאים הראשונים עשרים וארבעה משמרות, על כל משמר ומשמר היה מעמד בירושלים, של כהנים ושל לויים ושל ישראלים. הגיע זמן משמר לעלות, כהנים ולויים עולים לירושלים וכו'. אמר בר יהודה אמר שמואל, כהנים ולויים ישראלים מעבכין את הקרבן [פירש"י: מעבכין את הקרבן. אם אין מעמד מכולן בירושלים, כדתנן על כל משמר היה מעמד בירושלים, של כהנים ולויים וישראלים, כיון דכולהו בעלים בעינן דליהוי כוליה על גבי עבודה] וכו'.

ובתוספתא דתענית (ג, ב): שמונה משמרות תקן משה לכהונה, ושמונה ללויים. משעמד דוד ושמואל הוראה, עשאוהו כ"ד משמרות כהונה, וכ"ד משמרות לוויה וכו'. עמדו נביאים שבירושלים וקבעו שם כ"ד מעמדות כנגד כ"ד משמרות כהונה ולוויה, שנאמר צו את בני ישראל ואמרת אליהם את קרבני לחמי, אי אפשר לומר כל ישראל, אלא מלמד ששלוש שם אדם כמותו.

אָבער מקרים געווען האָט נאָר אַ כּהֵן.

לח

לפי זה אז דאָס איז אַזוי ווי די תּמידים, העטן די תּפלות אויך גיווען געדאַרפט אַזוי צו זיין, [שיתפלל רק] אַ בעל תּפלה, אַ שְׁליח צבור, אַזוי ווי דער כּהֵן איז געווען אַ שליח, [צו] שְׁליחא דידן אָדער שְׁליחא דרחמנא^א, [ועכ"פּ נעשו התמידין] דורך אַ שְׁליח.

און [דערווייל] ביי תּפלה האָט מען געמאַכט [די תּקנה אז] יעדער עקסטער ברויך מתפלל זיין. מ'האָט נאָר געמאַכט אַ תּקנה [ביי] תּפלת הציבור [שיהיה גם] אַ בעל תּפלה [שיחזור התפילה, כדי] להוציא את שאינו בקי^ב, ער זאָל מוציא זיין דעם 'שאינו בקי', אָבער לילא זאת [מי שְׁבקי להתפלל בעצמו], איז נאָר יעדער אליין [מחוייב להתפלל], יעדער פאַר זיך.

ס'איז [אוודאי] אַ חשיבות אז ס'איז תּפלה 'בצבור', אָבער יעדער ברויך פאַר זיך דאווענען, יעדער ברויך מתפלל זיין.

[ביי] תּמידים האָט דאָך געמוזט זיין בפּנופּיא^ב, אַ יחיד האָט נישט גענומען קיין חֶלֶק אין [הקרבן] תּמיד אליין, נאָר אינאיינעם דער צבור [עמדו שם], און מ'האָט געמאַכט אַ שְׁליח צבור, דער כּהֵן איז געווען אַ שְׁליח צבור [להקריבה], שליחא דרחמנא, ושליחא דידן^ג.

^א דאיתא בגמרא נדרים (לה:): איבעיא להו, הני כהני שלוחי דידן הוו, או שלוחי דשמיא, למאי נפקא מינה למורד הנאה, אי אמרת דשלוחי דידן הוו, הא מהני ליה ואסור, ואי אמרת שלוחי דשמיא, שרי. מאי, תא שמע [וכו'] [ולבסוף לא איפשטא התם].

ובגמרא קידושין (כג:): ויומא (יט:): דאמר רב הונא בריה דרב יהושע, הני כהני שלוחי דרחמנא נינהו, דאי סלקא דעתך שלוחי דידן נינהו, מי איכא מידי דאנן לא מצינן עבדינן ואינהו מצי עבדי. [ועיין בתוספות ושאר ראשונים למה לא פשטו בגמרא נדרים מהך דרב הונא בריה דרב יהושע, ותירוצו אחד מובא להלן בהערה יד].

^ב כדאיתא במשנה ראש השנה (לג:): כשם ששלוח צבור חייב, כך כל יחיד ויחיד חייב. רבן גמליאל אומר שלוח צבור מוציא את הרבים ידי חובתן.

ובגמרא שם (לה:): כשם ששלוח צבור חייב כך כל יחיד ויחיד וכו': תניא אמרו לו לרבן גמליאל, לדברך למה צבור מתפללין [בלחש], אמר להם כדי להסדיר שלוח צבור תפלתו. אמר להם רבן גמליאל, לדברכם למה שלוח צבור יורד לפני התיבה, אמרו לו כדי להוציא את שאינו בקי. אמר להם כשם שמוציא את שאינו בקי, כך מוציא את הבקי.

ובשלחן ערוך (או"ח קכד, א): לאחר דפשיט רב הונא בריה דרב יהושע דשלוח צבור התפלה, שאם יש מי שאינו יודע להתפלל, יכוין למה שהוא אומר ויוצא בו. וצריך אותו שיוצא בתפלת ש"צ לכוין לכל מה שאומר ש"צ מראש ועד סוף, ואינו מפסיק ואינו משיח, ופוסע ג' פסיעות לאחוריו כאדם שמתפלל לעצמו.

^ג מלשון הגמרא ביומא (נא:). ומאי שנא חגיגה דקרי לה קרבן ציבור, אי משום דאתי בכנופא, פסח נמי אתי בכנופא, איכא פסח שני דלא אתי בכנופא.

^ד כמבואר בתוספות (יומא טז:): דאף דפשיט רב הונא בריה דרב יהושע דשלוחי דרחמנא ודאי נינהו, מ"מ אכתי נשאר האיבעיא שבגמרא נדרים אי הוי 'גם' שלוחי דידן קצת. - וז"ל התוספות שם: ולי נראה דלעולם פשיטא ליה מדרב הונא בריה דרב יהושע דשלוחי דרחמנא נינהו, דאי ס"ד שלוחי דידן דווקא נינהו ולא שלוחי דרחמנא כלל מי איכא מידי כו'. והתם מיבעיא ליה אי שלוחי דידן קצת. דהוה להו שלוחי דרחמנא ושלוחי דידן, או שלוחי דרחמנא דווקא. והא לא מצי למיפשט מדרב הונא, דאפילו אי שלוחי דידן 'נמי' הוו, מקריב, אע"ג דאנן לא מצינן למיעבד, כיון דאף שלוחי דרחמנא נינהו. [וכן כתבו גם בתוספות קידושין (כג: עיי"ש)].

ועיין עוד בשו"ת דברי חיים (ח"א או"ח סימן לג) מה שהאריך בביאור דברי התוספות אלו, ובביאור דברי הרמב"ם (עבודת יוה"כ א, ז, והובא לשונו להלן) שהעתיק המשנה דיומא כצורתה, דהוי משביעין את הכהן גדול בערב יום הכיפורים אתה 'שלוחינו ושלוח בית דין'. - ועיין עוד בדברי רבינו בסעודת מוצאי יו"כ תשכ"ח (לשון קדשו רפג הבע"ט) מה שביאר בדברי הרמב"ם באופן אחר, דאף אם בקרבנות הם שלוחי דרחמנא, מ"מ בהסמיכה והוידוי הם שליח דידן, כי הסמיכה ווידוי צריך להיות בבעלים.

ועיין עוד בגמרא קידושין (מא:): דא"ר יהושע בן קרחה מניין ששלוחו של אדם כמותו, שנאמר (בא יב, ו) וְשָׁחֲטוּ אֹתוֹ כָּל קָהָל עֵדֶת יִשְׂרָאֵל בֵּין הָעֶרְפִּים, וְכִי כָל קָהָל כֹּלֵל שְׁנוּשְׁטִין, והלא אינו שוחט אלא אחד, אלא

[און] דאָ [אצל התפלות] האָט מען מִשְׁנָה געווען זעט אויס, [וטעמא בעי בזה].

לט

אמנם ביאור הענין על דרך מה שמפרש החתם סופר בענין הפסוק אֲתֶם הַיּוֹם כְּלֶכֶם וגו', רָאִשִּׁיכֶם וגו' וְקִנִּיכֶם וגו' כֹּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל, טַפְכֶּם וְנָשִׁיכֶם וגו'

[נגאָר] דאָס ענין [דערפון, יובן על פי וואָס] דער חתם סופר זאָגט¹ [לפרש הפסוק] אֲתֶם נִצְבִּים הַיּוֹם כְּלֶכֶם לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם, [שאמר תחילה] כְּלֶכֶם, [וגם מפרט ואומר] רָאִשִּׁיכֶם [שְׂבִטֵיכֶם] זְקִנֵיכֶם [וְשׁוֹטְרֵיכֶם] כֹּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל, טַפְכֶּם וְנָשִׁיכֶם וגו'.

מ

דלכאורה היה סגי שיכניס רק את ראשי העם, וכשהם יקבלו עליהם הברית, הרי השבועה והחרם חלה על כל הקהל, וכמו דקימא לן דז' טובי העיר יכולין לתקן ולגזור על כל הקהל, כשהקהל לא מיחו נגדם, וגם בניהם לדורותם חייבין לקיים תקנת ראשי העיר

זאָגט דער חתם סופר, לכאורה דעס איז דאָך געווען [מה שנתכנסו שם כולם, בכדי] מ'זאל זיי אַריינברענגען בְּבְרִית, [און] דער דין איז דאָך על פִּי הֶלְכָהּ² [אז] די ז' טוֹבֵי הָעִיר וואָס מ'איז זיך בוֹחֵר, זענען זיי בְּכֹחַ צו מאַכן תְּקִנּוֹת פֶּאָרן גאַנצן צִיבוּר, [און] מ'איז מְחוּיָב [עס] צו האַלטן ווי גלייך מ'האָט [עס אַליין] מְקַבֵּל געווען [אויף זיך]. איבערהויפט [ווען] מ'האָט זיי 'געוועלט' אויף דעם, זענען זיי בְּכֹחַ [להטיל חיוב על כל הקהל שבחרו בהם. ורק] אויף די נוֹלָדִים אַחֲרֵיהֶם איז אַ קלער, שטייט דאָך אויך שוין³ [תירושים]. על כל פנים אָבער [כל זמן שהם] בְּחַיִּים, די אַלע [שבחרו בהם], דעם גאַנצע צִיבוּר, [הם יכולין לחייב אותם].

[ואם כן קשה] פֶּאָרוואָס האָט געדאַרפט יעדערער קומען בְּבְרִית, ס'איז דאָך גענוג געווען [שיבואר] רָאִשִּׁיכֶם שְׂבִטֵיכֶם זְקִנֵיכֶם וְשׁוֹטְרֵיכֶם, די רָאִשִּׁים העטן געדאַרפט קומען, [און] זיי זענען געווען די נְבָחָרִים פונעם כָּלל יִשְׂרָאֵל, זיי זענען געוועלט געוואָרן⁴, [וממילא] זאָלן 'זיי' קומען נעמען און מְקַבֵּל זיין דעם בְּרִית פֶּאָרן גאַנצן כָּלל יִשְׂרָאֵל. פֶּאָרוואָס האָט אויסגעפעלט יעדער עקסטער, מַחֲטֵב עֲצִיף עד שׂאֵב מִימֶיךָ. [אזוי] פרעגט דער חתם סופר.

מכאן ששלוחו של אדם כמותו. נכתוב רחמנא בקדשים ונתיי הנך וניגמרו מיניה, משום דאיכא למפרך מה לקדשים שכן רוב מעשיהו ע"י שליח וכו'. [ועיין לעיל בסוף הערה כא, מלשון התוספתא דתענית ג, ב], שגם לענין הקרבת התמידין אמרו שם הלשון מכאן ששלוחו של אדם כמותו].

¹ עיין בזה באורך בגמרא מגילה (כו-כז), ובשלחן ערוך הל' בית הכנסת (או"ח קנ"ז-י"ז) והל' נדרים (סימן רכח), והל' דינינים (ח"מ ב, א), ועוד.

² חדא דרק שבועה אין יכולין להשביעם, אבל נידוי וחרם חל גם עליהם. בשלחן ערוך הל' נדרים (יו"ד רכח, לה): אי אפשר להשביע הנולדים אחר זמן, אבל נידוי וחרם חל על דורות הבאים. וכל זה לפי דרכו וסגנונו של החתם סופר בכאן [ונכוונתו בזה לתת טעם למה קודם מתן תורה דיבר משה רק להזקנים, אלא שכל העם ענו אחריו נעשה ונשמע, וכאן קיבץ תחילה את כל איש ישראל, וכמובא דבריו להלן]. אמנם כבר האריך רבינו ביואל משה (א, לה, ב, קט) דבעיקר ענין שבועת התורה בסניו ובערבות מואב, באמת נתקשה בזה בעקידת יצחק (כפרשתן) והאריך בזה טובא לבאר האין חל השבועה על הנולדים אחריהם, וביאר דבריו בשל"ה הק' (עשרה מאמרות מאמר ב) דתמצית כוונתו דמכיון שהוא נוגע להכרח חיותם ע"כ שפיר חלה השבועה גם לדורות, והשל"ה עצמו תירץ עוד כי בעת שבאו לשם כל הנשמות שעד סוף כל הדורות, היו שם גם מרכז 'הגופים' של כל הדורות, ולכן שפיר חלה השבועה עליהם, עיי"ש. [ונתכן שעל זה היה כוונת רבינו בכאן בהלשון 'שטייט דאך אויך שוין', והוא כמעיר ומוסיף על דברי החת"ס בזה, כלומר דמה שנתקשה החת"ס כאן בענין האין חל על הנולדים אחריהם, כבר נאמר בזה תירושים אחרים].

³ כמאמר הכתוב (דברים א, יג): הִבּוּ לָכֶם אֲנָשִׁים חֲכָמִים וְנַבְנִים וְיָדְעִים לְשִׁבְטֵיכֶם, וְאֲשִׁימָם בְּרָאשֵׁיכֶם. ועיין בגמרא ברכות (נה). אין מעמידין פרנס על הצבור אלא און כן נמליכים בצבור, שנאמר (ויקהל לה, ל) ראו קרא ה' בְּשֵׁם בְּצַלָּאֵל וכו'.

מא

ולזה ביאר החתם סופר, דיען כי האדם יראה לעינים וה' יראה לבב, ומי יודע אף בגדולי העם אם הם באמת צדיקים גמורים וחביבים לפני המקום, וכבר אירע בין ראשי העדה שהיה ביניהם קרח דתן ואבירם, ומרי בן סלוא, על כן היה מן הצורך שגם כל יחיד ויחיד יקבל עליו דברי הברית לדורותיו אחריו

זאָגט דער חתם סופר^ה, ווייל מ'קען קיינמאל נישט וויסן [מי הם הראשים, ואם יש ביניהם כאלו שאינם ראויין לקבלת הברית].

זאָגט ער, ס'איז געווען גאָר [אפילו] בדורו של משה זענען געווען קרח און זמרי בן סלוא און דתן ואבירם [וואָס זיי] זענען געווען ראשי ישראֵל, נשיאי ישראֵל, און זיי

^ה בדרשות חתם סופר (ח"ב דף שסז. בדפ"י) בדרוש כ"ז אלול תקצ"ו: אַתֶּם נִצְבִּים הַיּוֹם וגו', בילקוט (שמעוני, רמז תתקמ) ומייתי ליה מורי בהפלאה (פנים יפות ריש פרשתן, ד"ה עור), אצלילים הם ראשים לשבטיכם, אבל אצל השי"ת הכל שוין, עיין שם. ◦ ובמדרש (תנחומא אמור סימן כב, הובא בטור א"ח סימן תקפא) בערב ראש השנה הגדולים מתענים, והקשה מגן אברהם (תקפא, ט) הרי כולם מתענים (כמבואר בטור שם). ולמאן דאמר בדבר של צער יכול לעשות עצמו גדול ולא מחזי כיוהרא, אתי שפיר, אבל לא קיימא לן הכי, עיין שם [במג"א].

ולכאורה יש לומר, לפי המשל דמייתי ליה מדרש (שם), מלך שנכנס [לעיר] יוצאים הגדולים נגדו. ועתה ראה נא על דרך משל בבני ישי אבי דוד, אילו היה מלך נכנס לעיר, מי היה יוצא לקראתו, לא אֱלִיאָב הבכור אשר חשב שמואל הנביא כי בו בחר ה' (כמבואר בשמואל א' טו, ו-י), וְדוֹד הַקָּטָן היה נשאר אחר הצאן. וכשהיו יוצאים לקראת הקב"ה בערב ראש השנה, אילו היה דוד מתענה היה יוהרא, כי הוא הקטן אשר בצאן, ומה לו להחשב בגדולים. ובאמת אֱלִיאָב היה נמאס אצל הקב"ה, ודוד הוא הגדול שראוי לצאת נגד מלך מלכי המלכים הקב"ה, כי הָאֵדָם יִרְאֶה לַעֲיִנִּים וְהָאֱלֹקִים יִרְאֶה לִלְבָב (שמואל שם). על כן בערב ראש השנה כולם מתענים, כי מי יודע מי הוא הגדול. ומי שהוא גדול באמת אשר ה' יודע, תפלתו ותעניתו מתקרב לה', ואידך נדחה, אם כן ממילא הגדולים יוצאים לקראתו, אך אנחנו לא יודעים [מי המה הגדולים], וצריכים כולם להתענות.

שוב מצאתי למורי רובי בהפלאה (כפנים יפות ריש פרשתן ד"ה עוד אמר) דבר נפלא, שאמר הָלֵל בשמחת השואבה (סוכה גג). אם אני כאן הכל כאן, פירוש אם אדם פחות הערך כמוני כאן, הרי הכל ראויים להיות כאן, ואם תאמר באמת מי לך פה שתבוא לכאן, זה אומרו [אם אין אני כאן] אם כן מי כאן, כל אחד יאמר כן, ולא יבוא שום אדם לכאן לבית המקדש, עד כאן דברי קדשו ז"ל.

והנה אמר משה רבינו ע"ה [אַתֶּם נִצְבִּים הַיּוֹם כְּלָכֶם], כולכם עומדים כאן, ולא סגי בראשים וזקנים, כי לַפְנֵי ה' אֱלֹקֵיכֶם אין ידוע [לנו] מי גדול וקטן. ושלא תאמר שקבלת הברית הוא דבר של צער ויעשה אדם עצמו גדול, אמר משה רבינו ע"ה לא כן, כי הוא גדולה וכבוד, לְהִקָּים אַתֶּכֶם לוֹ לֵעַם וּלְהַיּוֹת לָךְ לְאֵלֵינוּ.

אך הטעם [שכולם צריכין לעמוד, ולא סגי בראשים וזקנים], פֶּן יֵשׁ בְּכֶם שֵׁרֶשׁ פְּרָה וגו', ואפשר גדול השבט הוא השורש הפורה. והרי אילו היה קרח וְדָתָן וְאָבִירָם וְזִמְרִי בֶן סִלּוּא קִמְּיָם, הלא היו נשיאים וקראי העדה, והמה שנואי מקום, וְחוֹטְבֵי עֵצִים טוֹבִים מֵהֶם. על כל הַנִּסְתָּרָת לַה' אֱלֹקֵינוּ וְהַנִּגְלָת לָנוּ וּלְקִנְיָנוּ. על כן אַתֶּם [נִצְבִּים] הַיּוֹם כְּלָכֶם, לַפְנֵי ה' אֱלֹקֵיכֶם דִּיקָא, כי לפנינו גְּלוּי מִי הַגְּדוֹל וּמִי הַקָּטָן.

והנה במתן תורה אמר משה רבינו ע"ה רק לזקנים, אך וַיַּעֲנוּ כָל הָעָם יַחְדָּו כָּל אִשָּׁר דָּבַר ה' נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע (יתרו יט, ח), וּלְכַאֲרֵה מֵאִי שָׂנֵא מִכָּאן. וי"ל כין הנה הרשב"א בתשובה (ח"ג סימן תיא) כתב, יכולים האבות לקבל על בניהם ודורותיהם אחריהם, כי הבן נִתָּח מֵהָאב, וכדמוכח מקבלת התורה והברית. והנה מבואר בשי"ם (מגילה כו. דז') טובי העיר במעמד אנשי העיר הוה להו ככל העיר, ופירוש במעמד אנשי העיר, רצ"ל שידעו אנשי העיר דְּהַטּוֹבִים עֲסוּקִים בְּאוֹתוֹ עֵינִן, ואינם באים למחות, היינו מעמד אנשי העיר.

ונראה לי [כין] מכל מקום לא יועיל לבניהם אחריהם, אלא אם כן עמדו בעצמם בפועל וקבלו עליהם. אך נראה לי היינו אם מתו ועמדו בניהם תחתם, אָז צריכים להנ"ל, אבל כל זמן שהאבות קיימים, פשיטא שצריכים הבנים למשוך אחרי הזקנים.

והנה במתן תורה ידע משה רבינו ע"ה שיהיה חירות ממלאך המות, וממילא כיון שיחיו הזקנים ממילא יהיו הבנים מחוייבים לקבל ולקיים התורה, על כן לא הציע דבריו אלא לפני הזקנים, ודי בזה. אך ישראל לא ידעו שיהיה חירות ממלאך המות, ורצונם היה שיחול הקבלה גם על בניהם, על כן וַיַּעֲנוּ כָל הָעָם יַחְדָּו.

והנה עתה כה אמר משה רבינו ע"ה, אַתֶּם נִצְבִּים הַיּוֹם כְּלָכֶם רָאשֵׁיכֶם שְׂבִיטֵיכֶם, אין צריך לדחוק (כפירש"י) ראשי שבטיכם, אלא ראשיכם שהם שבטיכם, כי ז' טובי העיר הם כל העיר. והוסיף וַיִּזְכֹּרְכֶם וַיִּשְׁתְּרִיכֶם, לומר שהיה גם במעמד חֶבֶר עיר, ואם כן קָבְלָתֶם קִיימַת אפילו בלי אסיפת כל העם, ואפילו הכי נכנסתם כל ישראל טַפְכֶּם נִשְׁיכֶם וגו', היינו מושר לא אַתֶּם כְּבִדְכֶם, כִּי אִם אַתְּ אִשָּׁר יִשְׁנֵנוּ פֶּה וְאִשָּׁר אֵינָנוּ פֶּה, גם דורות העתידים, ולזה צריך מעמד כל ישראל. ועל כן אמר פֶּן יֵשׁ בְּכֶם שֵׁרֶשׁ פְּרָה וגו' וְהַתְּבַרְךְ, כי יאמר אדרכא משום הכי בא בעצמו, כדי למחות בו' טובי העיר, לא יאבה ה' סִלָּח.

הָאֵבֶן נִישֵׁט געטויגט. [און אזוי] קיינמאָל קאָן מען נישט וויסן. [דהא חזינן] זיי האָבן נישט געטויגט, [און] זיי זענען געווען שְׁנוּאֵי ה'יט.

מב

איבערדעם ווען מ'האט געוואָלט מְקַבֵּל זיין אַ בְּרִית אויף לְדוּרֵי דוֹרוֹת, און ס'זאָל זיין בְּשִׁלְמוֹת, האָט מען געמוזט יעדן [האָבן דערצו, ווייל צו דעם] טאָר מען זיך נישט פאַרלאָזן אויף קיינעם. אזוי זאָגט דער חתם סופר, איבערדעם האָט יעדער געמוזט קומען, [ווייל] מ'קען נישט וויסן.

מג

וזה שאמר הפסוק אָתָם נִצְבִים / כּוֹלָכֶם, והדר מפרט כל איש יִשְׂרָאֵל בפרטיות, ומסיים בסוף הפרשה בטעם הדבר, כי הנִסְתָּרִת לֵה' אֱלֹקֵינוּ, וְהַנִּגְלָת לָנוּ וּלְבִנֵּינוּ, ואי אפשר לנו לסמוך על הגדולים לחוד, כי מי יודע הנסתרות שבהם איבערדעם פירט אויס דער פסוק [בסוף הענין, באומרו הַנִּסְתָּרִת וגו', שזהו לפרש הטעם] אַז דאָ איז כּוֹלָכֶם, כּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל, טַפְּכֶם וְנַשְׁיָכֶם וגו', פאַרוואָס, ווייל הַנִּסְתָּרִת לֵה' אֱלֹקֵינוּ, אפילו די 'נִבְחָרִים' [המוחזקים לצדיקים] ווייסט מען נישט הַנִּסְתָּרִת. וְהַנִּגְלָת לָנוּ וּלְבִנֵּינוּ עַד עוֹלָם לַעֲשׂוֹת כָּל דְּבָרֵי הַתּוֹרָה, איבערדעם ברויך יעדערער צו קומען. אויף מְקַבֵּל צו זיין די תּוֹרָה הַקְּדוּשָׁה, ברויך יעדערער קומען עקסטער פאַר זיך. אזוי זאָגט דער חתם סופר.

מד

ובזה יובן גם מה שהקשינו למה לא תקנו בתפילה כמו בקרבנות, שהשליח ציבור יוציא את כולם ולא יצטרכו כל אחד להתפלל בעצמו. כי זהו גם כן מטעם המבואר בדברי החתם סופר, דמי יודע הנסתרות, ואם תפלת השליח ציבור חשוב יותר, דהלא לפעמים אפשר דתפלת הפשוטי ישראל חשובים יותר מתפלת ראשי העדה. ולא דמי לקרבנות דרשם אי אפשר בענין אחר, שיקריבו כולם, ואין דנין אפשר משאי אפשר ממילא קען זיין האָט דאָס אַ שייכות [מה שמביא המדרש לכאן ענין הג' זמני תפילה², דבא לבאר כן] איבערדעם קאָן זיין ביי תַּפִּלָּה [מוז אויך זיין יעדער עקסטער מתפלל זיין, ולא תקנו שיסמוך כל יחיד על השליח ציבור]. [ווייל] מילא [דער] כהן גדול [ביוה"כ, וכן שאר כהנים אצל כל הקרבנות], איז דאָך נישט מעגליך [שיקריב כל אחד בעצמו, שהרי] די עֲבוֹדָה קען נאָר טון איין פֶּה³, האָט מען זיך געמוזט פאַרלאָזן [על שליחות הכהן, וחזקת כשרותו].

מה

[און] ס'איז דאָך אויך געווען צייטן²² וואָס מ'האָט געמוזט באַשווערן [אפילו] דעם כהן גדול שְׁמָא יֵשׁ בְּלָבוּ צַד מִינוּת²³.

^{יט} כל זה מלשונות החתם סופר בזה.

^כ עיין עוד להלן בזה ביתר אריכות, בישוב קושיא ג.

^{כא} וכלשון הגמרא בקידושין (מא: המובא לעיל בהערה יא): וכי כל הקהל כולן שוחטין, והלא אינו שוחט אלא אחד.

^{כב} בזמן בית שני, משא"כ בבית ראשון כשעדיין לא היו הצדוקים. ועיין בגמרא יומא (ט. יח.) בענין החילוק שבין בית ראשון לשני בענין הכהנים גדולים. - וכן מבואר בלשון הרמב"ם (עבודת יוה"כ א, ז): בימי בית שני צָץ המינות בישראל, ויצאו הצדוקין מהרה יאבדו, שאינן מאמינין בתורה שבעל פה, והיו אומרים שקטרת של יום הכפורים מניחין אותה על האש 'בהיכל' חוץ לפרוכת וכו'. ולפי שהיו חוששים 'בבית שני' שמא כהן גדול זה נוטה לצד מינות, היו משיבין אותו ערב יום הכפורים ואומרים לו, אישי כהן גדול אנו שלוחי בית דין, ואתה שלוחנו ושלוח בית דין, משיבין אנו עליך שלא תשנה דבר וכו'.

^{כג} כמבואר במשנה יומא (יח:). ולשון רבינו כאן, הוא מנוסח סדר העבודה ליו"כ (כמובא להלן בהערה כז).

- איך זאג דאך דאס אייביג^כ, איי ס'נוצט דאך נישט קיין שבוועה^{כב}, ווי מ'פרעגט א קשיא^{כג}. האב איך געזאגט, טאמער איז ער א מין [וצדוקי גמור] נוצט טאקע נישט [די שבוועה]. נאָר [שְׁמָא יֵשׁ בְּלָבוֹ] 'צד' מינות שטייט^{כד}, - דאס האב איך שוין לאנג געזאגט, - [דהיינו שמא] ער ווארפט זיך אַרום [מיט ספיקות, לנטות אחריהם]. ער איז נישט חלילה 'דאָרטן' [אינגאנצן], נאָר מ'איז חוּשֵׁד [שמא יש לו קצת נטיה לשם, און] מ'האט מוֹרָא אַז [ווען] ס'וועט קומען דערצו וועט זיך דער שוֹטֵן פאַרלייגן [להכניס בלבו ספיקות לנטות אחריהם ולעשות כמותם, ועל זה שפיר יועיל השבועה שלא ישנה ממה שאמרו לו]. - [אבער] על כל פנים האט מען מוֹרָא געהאט [אף על הכהן גדול], ס'איז דאך געווען [אזעלכע] צייטן.

מו

[וואס כן מה שסומכין כל ישראל להקריב על ידו] איז דאך עס נאָר ווייל ס'איז נישטאָ קיין ברירה, די מצוה איז אַזוי [ביום הכיפורים, שיקריב הכהן גדול בלבד].

מז

אָבער די תּפִּלָּה קעגן תּמִידִין האָט מען געוואָלט מאַכן [אז דאָס] זאָל יעדערער זאָגן, [ווייל] מ'קאָן קיינמאָל נישט וויסן 'ווער' דער נבחר איז, 'ווער' וועט זיין דער שְׁלִיחַ צבור, מ'יִדַּע צי מ'קען זיך פאַרלאָזן אויף אים. ס'איז אַלץ נאָר [שסומכין על] חֲזָקוֹת מיט רוב^{כז}, אָבער ס'זאָל זיין אַ בִּירוּר גָּמור [עדיין קשה לסמוך על זה, דיתכן שטעו בזה, ואינו צדיק וכשר כמו שחושבין עליו]. איבערדעם איז די תּקִנַּת חֲכָמֵינוּ ז"ל געווען [באופן כזה, אז] ס'איז טאָקע כּנִגֵּד תּמִידִין, און ס'מוז 'דאָך' יעדערער [עקסטער מתפלל זיין]^{כט}.

^{כד} עיין זה בדרשת כל נדרי תש"ו בירושלים (בדברי יואל ליום כיפור אות כב), ובמוצאי יום כיפור תר"צ ותשי"ז (בדברי יואל שם אות סג-סד, ובחידישי תורה תשי"ז), וביום ב' דשבועות תשט"ז.

^{כה} באם הוא צדוקי, דהא לפי דעת הצדוקים כך היא המצוה לתקן הקטורת מבחוץ, והוי כנשבע לבטל את המצוה שאין השבועה חלה כלל.

^{כז} כן הקשה הפרי חדש בספרו מים חיים על הרמב"ם (עבודת יוה"כ, שם), והובא בתוספות רעק"א על המשניות (יומא א, ה), וכמו שמביא רבינו בשאר דרושים בשמו. ועיין עוד בזה בשו"ת חתם סופר (או"ח סימן קעז).

^{כח} בלשון סדר העבודה ליום כיפור (אתה כוננת, ד"ה תכנת כל אלה): וְעָרַב יוֹם הַכִּפּוּרִים שְׁחִירַת מִשְׁבִּיעֵין אוֹתוֹ בְּמֵי שִׁשְׁכָן שְׁמוֹ בְּבֵית הָזֶה שְׁלֹא יִשְׁנֶה מִקֵּל מֶה שֶׁאָמְרוּ לוֹ, שְׁמָא יֵשׁ בְּלָבוֹ 'צד' מינות.

וביותר מדויק זה בלשון הרמב"ם (המובא לעיל בסמוך) שחששו שמא כהן גדול זה 'נוטה לצד' מינות.

^{כט} כי חזקת כשרות של איש ישראל, הוא מפאת שהולכין אחר הרוב, וכמבואר בפני יהושע (גיטין יז). ועיין מה שהאריך רבינו בזה בשו"ת דברי יואל (לד, ד-ו), ועיין עוד ביואל משה (א, קכו וקמח).

^{סא} ועיין עוד בדרשות חתם סופר (ח"ב דף שסח. בדפוס) בדרוש כ"ז אלול תקצ"ו וז"ל: אמרינן פרק הדר (עירובין סה). הבא מן הדרך אל תתפלל ג' ימים עד שיתיישב מטורח הדרך, ומייתי מעזרא (ח, טו) שלא צם ולא גזר תענית ותפלה עד שנחו ג' ימים בנהר אחוה, עיין שם. ואין הכוונה שפטור להתפלל תפלות קבועות בשכל יום, אלא רצ"ל לגזור תענית ולהתפלל בעד צרת הציבור, צריך שיפריש עצמו שלשה ימים מהבלי עולם הזה, ולפנות מחשבתו. ומוזה כתב המגן אברהם (תקפא, ט) מה שכתוב בזהר (ויקרא יח). שהתוקע ושליח ציבור יפרוש עצמו ג' ימים קודם ראש השנה, לפנות מחשבתו לה'. ונראה לי היינו בימים קדמונים שהשליח ציבור התפלל בעד הציבור והוציאם ידי חובתם, אַז היה הכל תלוי בשליח ציבור, והציבור מכוונים עליו, וכדאמרינן בנוסחא (היה עם פיפיות) עֲנִי עֲנִי בָּם תְּלִוּוֹת. אבל בזמן הזה אין מדרקדים כל כך עכשיו אחר שליח ציבור אם הוא הגון כל כך, ואפילו הפיוטים סימן גג (ס"ב) שמשום הכי אין מדרקדים כל כך עכשיו אחר שליח ציבור אם הוא הגון כל כך, ואפילו הפיוטים והתחינות אומר כל יחיד בעצמו ושופך נפשו לה', אם כן קל אַחַד וְאֶחָד צריך לפרוש עצמו ג' ימים לפני ראש השנה, וְלִזְכֹּךְ מִחֲשַׁבְתּוֹ לה'.

מח

ווען ס'העט גיווען מעגליך געווען ביים קרבן, העט מען אפשר אויך אזוי גיווען געטון [שיקריב כל אחד בעצמו]. נאָר דאָרט איז נישט מעגליך, און היכא דאפשר אפשר, היכא דלא אפשר לא אפשר^ל.

מט

ישוב קושיא ג

עם המשך ישוב קושיא א

וממילא שפיר מובן לפי זה מה שהמדרש מביא לכאן ענין חשיבות התפילה, וענין זמני התפילה שנתקנו כנגד התמידים. כי מענין הפסוק הזה יתורץ הקושיא דלעיל, דאם נתקנו כנגד התמידין למה לא יוציא איש אחד את כולם, דכמו כן מצינו כאן דהיה צורך שגם כל יחיד ויחיד יכנס בברית, כי מי יודע אם אפשר לסמוך על ראשי העדה, ומטעם זה תקנו כן גם בתפילה שצריך כל אחד להתפלל בעצמו

איבערדעם איז רעכט וואָס דער מדרש ברענגט דאָס צי, צו אַתם נצבים היום 'פּלֶכֶם'.

וואָרן אַז נישט ווי קען מען זאָגן אַז תפלה כנגד תמידים תקנום. וואָרן איך זע דאָך ס'איז דאָך 'נישט' אזוי ווי תמידים, [וואָרן בין] תמידים איז דאָך גענוג איינער, און תפלה ברויך יעדערער.

נאָר מיט דעם [בענין הפסוק אַתם נצבים] איז דאָס פאַרענטפערט. ס'קאָן זיין כנגד תמידים, און ס'איז 'דאָך' מחויב יעדערער. און וְהִרְאָיָה דאָ איז דאָך אזוי געווען, [ווייל] ווען ס'איז מעגליך געווען [לעשות כולם בעצמן, אז נתקבצו] פּוֹלֶכֶם, רָאשֵׁיכֶם וגו' טַפְּכֶם נְשִׁיכֶם, מַחֲטָב עֲצִיךְ, אפילו מַחֲטָב עֲצִיךְ עַד שׁוֹאֵב מִיְמִיךָ [שהם האנשים הפשוטים], יעדערער, [ווייל] מ'האָט נישט געקאָנט פאַרלאָזן אויף קיינעם, יעדער פאַר זיך איז מחויב, [דעמאָלט] קען עס זיין [שיתקיים קבלת הברית לדור דור].

ג

ממילא אַז ס'קען שוין זיין כנגד תמידים תקנום [ואין שום סתירה לזה ממה שתקנו להתפלל כל יחיד ויחיד], איבערדעם איז דער זמן דערפון [בשחרית] ביז חצות, ס'איז הא בהא תליא [זמני התפלה, עם הא דנתקן כנגד התמידין], וואָרן ווען נישט העט דאָך נישט געווען 'די' זמנים.

די זמנים זענען דאָך פאַרדעם^{לא}, ווייל ס'איז כנגד תמידים תקנום, [ולכן תקנו אלו הג' זמנים, שהם כנגד זמני התמיד של שחר, ושל בין הערבים, והאברים ופדרים שבכל הלילה].

נא

ממילא איז מובן וואָס דער מדרש ברענגט צי, די הִלְכָה פון די זמנים, צו דעם פסוק אַתם נצבים היום פֶּלֶכֶם.

נב

ישוב קושיא ד-ה, וקושיא ב

איבערדעם איז דאָס [גם מה שמביא התנחומא את הפסוק הפּוֹדֶךְ רָשָׁעִים וְאִיִּם וגו']. [דהנה] לכאורה ער האָט געזאָגט דאָ [אַתם נצבים וגו' ראשיכם] זְקִנֵיכֶם, די תַּלְמִידֵי חֻכְמִים^{לב}, און די רָאשִׁים. [ואם כן למה היו צריכין להכניס גם אֶת כָּל הָעָם, וכמו שדייק החת"ס].

^ל לשון הגמרא בבבא קמא (פד.) וחולין (יא: יב.) ונדה (סז:).

^{לא} כמבואר בגמרא ברכות (כו: המובא לעיל בהערה ז) בברייתא דתניא כוותי' דריב"ל, מפני מה אמרו תפלת השחר עד חצות וכו'.

^{לב} דאין זקן אלא מי שקנה חכמה (קידושין לב:).

נג

בפסוק וַיִּשְׁכַּן מִקְדָּשׁ לָגֶן עֵדֶן אֶת הַכְּרִבִּים וְאֶת לֶהֱט הַחֶרֶב הַמִּתְהַפֶּכֶת, יש פלוגתא אם הכוונה על מלאכים קדושים, או על מלאכי חבלה וגיהנם. ובלשון 'המתהפכת' דרשו במדרש, שהם מתהפכים, פעמים אנשים, פעמים רוחות, פעמים מלאכים.

נאָר [בהפסוק וַיִּשְׁכַּן מִקְדָּשׁ לָגֶן עֵדֶן אֶת הַכְּרִבִּים וְאֶת] לֶהֱט הַחֶרֶב הַמִּתְהַפֶּכֶת (בראשית ג, כד), אין דעם איז דאָ אַ פֿלוגַתא (בענין הכרובים ולהט החרב).

איינער זאָגט^ל [אז דאָס מיינט] גִּיהֶנֶם, און מִלֵּאכִי חֶבְלָה.

און טייל זאָגן^ל פֿאַרקערט, - דאָרט אין תרגום יונתן^ל [שטייט גיהנם שהיא מקדש לגן עדן, און טייל זאָגן - אז] לֶהֱט הַחֶרֶב הַמִּתְהַפֶּכֶת מיינט מען גאָר די פֿרובים און די חיות וְאִוֶּפְנִים [שהם מלאכים קדושים].

אין מדרש^ל איז אויך [דאָ] צוויי דיעות, [ועל לשון] 'המתהפכת' זאָגט ער [שמתהפך מענין לענין] אַמאַל אויף מענטשן, און אַמאַל אויף רוחות, אַמאַל אויף מִלֵּאכִים. און איין פֿשט זאָגט ער מִתְהַפֶּכֶת, [אז] ס'איז מִהֶפֶךְ דעם מענטש [אליין], ס'איז הפֿכיות.

נד

וכמו כן יש ענין 'הפֿכה' בדברי התורה, דאס זכר נעשה לו סם חיים, ואם לא זכר נעשית לו סם המות. וכמבואר בחובת הלכות דהתורה נמשלה לאש אוכלה, שמאירה את העינים פאָרע למי שהולך בה בדרך האמת, ושורפת ביקודה למי שנוטה מנתיבתה.

[והנה כעין זה יש ענין הפֿכה בדברי התורה, כי] מ'קאָן חלילה מיט די תורה הקדושה אליין קאָן מען פֿאַרפירט ווערן.

אזוי ווי איך ברענג^ל דעם חובת הלכות^ל, [אז] די תורה הקדושה איז אַש אַכְלָה, אַז מ'גייט גראַד אין די תורה הקדושה [ללמוד בדרך האמת, דעמאָלט] לייכט עס, [אַבער]

^{לב} בתנא דבי אליהו (ריש פרק א): וַיִּשְׁכַּן מִקְדָּשׁ לָגֶן עֵדֶן אֶת הַכְּרִבִּים, מלמד שהכרובים קדמו לכל מעשה בראשית. וְאֶת לֶהֱט הַחֶרֶב הַמִּתְהַפֶּכֶת, זו גיהנם. [וענין בזקוקין דנורא על התנב"א שם, שהארץ מאוד בכל ענין זה].

^{לד} עיין בזה להלן מדברי הבראשית רבה. - ובס"ג בראשית תשי"ד [לשון קדשו רח אמת מא-ג??] מזכיר רבינו כן בשם הרבינו בחיי (בראשית ג, כד). וז"ל הרבינו בחיי: אֶת הַכְּרִבִּים וְאֶת לֶהֱט הַחֶרֶב הַמִּתְהַפֶּכֶת. אחר שגרש אותו משם, השכין באותו רוח שבו עץ החיים, אֶת הַכְּרִבִּים שהם מלאכי חבלה, ופחד אלקים אשר כינה בלהט החרב, כדי שיהיו מחיצה מבדלת בין עץ החיים והאדם וכו'. והכוונה כי הקב"ה שם סיבות מונעות לאדם שלא ישיג עץ החיים, כדי שלא תתבטל גזירתו.

ויתכן לפרש כי הכרובים הם מלאכים הממונים על שבעה מדורי גיהנום וכו', ויהיה ביאור הכתוב, אֶת הַכְּרִבִּים 'הממונים על' לֶהֱט הַחֶרֶב הַמִּתְהַפֶּכֶת, כי להט הוא גיהנום שהרשעים מתהפכים בה כבשר בתוך קלחת וכו'. עוד תדע ותשכיל ממוצא פסוק זה, אֶת הַכְּרִבִּים הם חיות הקודש, כמו שכתוב [יחזקאל י, טו] היא החיה אשר ראיתי וגו' ואדע כי כרובים המה. וידוע [יחזקאל פרק א] כי יש לכל חיה וחיה שש עשרה פנים וכו'. והכרובים הללו הם דבר המתלהט מן החרב המתהפכת, זהו שאמר ואת להט החרב המתהפכת וכו'. ותן כל לבך איך קראן 'לֶהֱט', והוא דבר נשוא בחרב, והחרב נושא אותו, כי כן חיות הקודש, אף על פי שנראות נושאות הכבוד, הכבוד נושא אותן.

^{לה} בתרגום יונתן (בראשית ג, כד): וַיִּסְרַד יְת אָדָם מִן דְּאִשְׁרֵי יָקָר שְׂכִינְתָּיה מִן לְקַדְמִין בֵּין תְּרִין כְּרֻבִּיא, קָדָם עַד לֹא בָּרָא עֲלֵמָא בָּרָא אֲוִרִיתָא וְאַתְקִין גִּינְתָא דְעֵדֶן לְצִדִּיקָיָא דִּי־כָלְוֹן וְיִתְפַּקְנוּן מִן פִּירֵי אֵילָנָא עַל דִּי פִּלְחוּ בְּחִיּוֹנוֹן בְּאוֹלְפִן אֲוִרִיתָא בְּעֲלָמָא דִּרִּין וְקִימֵי פִּקּוּדֵיא, אַתְקִין גִּיהֶנֶם לְרִשְׁעֵיָא דְמִתְלִיא לְחֻרְבָּא שְׁנִינָא אַכְלָה מִתְרִין סִטְרִין, אַתְקִין בְּגוּוֹה זִיקוֹנוֹרִין וְגוֹמְרִין דְּאִשְׁתָּא לְמִידֵּן בְּהוֹן לְרִשְׁעֵיָא דְמָרְדּוּ בְּחִיּוֹנוֹן בְּאוֹלְפִן אֲוִרִיתָא טַבְתָּא הוּא אֲוִרִיתָא לְפִלְחָה מִן פִּירֵי אֵילָן חֲזִיא דְאַתְקִנְהָ מִימְרֵי דִּי לְנִסְתָּרָה דִּיהִי קָיִים וּמִטִּיל בְּשִׁבְלֵי אֶרְחָא דְחֲזִי לְעֲלָמָא דְאַתִּי.

^{לו} בבראשית רבה (כא, ט): דבר אחר מִקְדָּשׁ [לגן עדן אֶת הַכְּרִבִּים], קדם לגן עדן נבראו המלאכים וכו'. וְאֶת לֶהֱט, על שם (תהלים קד, י) מִשְׁרָתוֹ אֵשׁ לֶהֱט. הַמִּתְהַפֶּכֶת, שהם מתהפכים, פעמים אנשים פעמים נשים, פעמים רוחות פעמים מלאכים. ○ דבר אחר מִקְדָּשׁ, מקודש לגן עדן נבראת גיהנם, גיהנם בשני וגן עדן בשלישי, וְאֶת לֶהֱט הַחֶרֶב הַמִּתְהַפֶּכֶת, על שם (מלאכי ג, ט) וְלֶהֱט אֹתָם הַיּוֹם הַכֵּן, המתהפכת, שהיא מתהפכת על האדם ומלהטתו מראשו ועד רגליו ומרגליו ועד ראשו.

ס'איז פייער, [און] אז מ'גייט חלילה קרום, פאַרברענט עס, [וכמו שנאמר] הלא כה דברי פאש (ירמ' כג, ט), [והכוונה כי] מיט די תורה הקדושה אליין ווערט מען 'פאַרפירט' [שנעשה לו סם המות, ווייל דורכדעם וואס] מ'זאגט א שלעכטן פשט, נעמט מען ארויס 'פון' די תורה הקדושה פונקט 'קאפויער', פונקט דעם היפוך, דעם היפוך וואס ס'שטייט.

נה

וזה דרך הרשעים שהם מכניסין פשטים מסולפים בפירושי בתורה. וכמו שרואין כהיום, שהמסלפים תולין אפילו עניני מינות ואפיקורסות בדברי התורה. ומהאי טעמא הוצרכו בכאן להכניס גם את כל העם, כי אי אפשר לסמוך על אחרים כשנוגע לקבלת ברית התורה, דמי יודע אם לא יכניסו בה פירושים מהופכים, וזה שמביא התנחומא כאן את הפסוק 'הפוך רשעים ואינם, אבל ובית צדיקים יעמד', בדרך הישר שבתורה ולא בדרך מהופך [ונמצא כי זה דרכן של הרשעים שהם מהפכים דברי התורה כפי רוחם].

אזוי ווי מ'זעט בעונותינו הרבים, [ווי] מ'הענגט אן דעם הפכיות [של התורה, בתוך דברי התורה, ואפילו עניני] מינות מיט אפיקורסות הענגט מען אן אין די תורה הקדושה. איך דארף דאס נישט מסביר זיין, [כי] בעונותינו הרבים דאס זעט מען פחוש.

נו

ממילא האט די תורה געזאגט, ברויך יעדערער [אליין מקבל זיין, ווייל אויף דעם] קאן מען זיך נישט פארלאזן [בלויז] אויף די זקניכם, אזוי ווי דער חתם סופר זאגט, פארוואס, ווייל מ'איז מהפך דברי אלקים חיים אפילו 'אין' די תורה הקדושה, ס'איז [דא] דערין די בחינה פון 'הפוך רשעים ואינם', [כי זה דרכם של הרשעים, אז] מ'איז מהפך [דברי אלקים חיים], מ'שטעלט אריין [דברים הפכיים] 'אין' די תורה הקדושה.

נאָר ובית צדיקים יעמד', [שאנים לומדים בדרך ההפכיות, רק בדרך האמת].

[וזה מתבאר גם בלשון הפסוק] אתם נצבים' [ובזה מיושב גם קושיא ב].

דאס קאן זיין מיינט דא דער מדרש [תנחומא].

¹⁰ בעל הגאולה ועל התמורה (בהקדמה עמוד ח). עיין שם שמעתיק רבינו לשון החובת הלכות המובא להלן, ומסיים אח"כ בזה"ל: ודברי החובת הלכות אלו נוקבים ויורדים חדרי בטן.

¹¹ חובת הלכות (שער יחוד המעשה, פרק ה): אם יהיה האדם חכם בדעת האלקים ותורתו, ישתדל היצר להכניס ההפסד עליו, והשיבוש בחכמתו ובמעשיו מדרך הטענה והרמיה מאיה צד שיוכל, מן המושכל, והכתוב, והמקובל, ויביא מופת על מה שיוהו עליו, מן המופתים המבהילים, אשר אין הקדמותם אמתיות ולא תולדותיהם מחויבות. ואם יהיה שכלך זך וחכמתך חזקה בדרך המופת ואופני אזהרה בו בעת הדברים והמחלוקת, תראה אופני טעות יצרך בראיתו ומופתו, ויתברר לך האמת, ותראה לך הנכונה, ותמלט חכמתך מן הספק ומעשיך מן הערוב. ואם תקצר דעתך מזה, יהיה פתויו לך יותר חזק, ויגברו עליך יותר מזדמן, ומשלו בכ ויחפיו אותך בנראך ובנסתך יותר נחוץ [פי' יותר מהיר], מפני שהוא בא עמך מצד החכמה ומנהיג אותך בדרך המופת אשר תגוד דעתך עליו. וכאשר יפתה שכלך יטה מעליך, ויעזר בו עליך מפני שאתה סומך עליו וכו', ובורח בו במה שלא תבין ענינו וכו'. עד שיביאך אל מדריגה שנסתרים בה פני האמת, והוא השקר הגמור וכו'. ותהיה חכמתך לרעה לך, ושכלך סיבה לאבדך, כמו שאמר הכתוב (ישעי' ה, כא) הוי חכמים בעיניהם ויגד פניהם גבנים, ואמר (ירמ' ח, ט) הנה כבדך ה' מאסו וחכמת מה להם וכו', ואמר (הושע י, י) כי ישרים דרכי ה' וצדיקים ילכו בם ופשעים יקשלו בם ופירש המרפא לנפש על ידי התורה יקשלו, והם חכמים להרע. ונאמר, כי החכמה כשננהיגים אותה על דרכה, תהיה רפואה לכל מדוה, וכשנוטים בה מנתיבתה, תהיה מדוה כולל שאין לו רפואה ולא ארוכה. ועל כן נמשלה התורה באש, כמו שאמר הלא כה דברי פאש, מפני שמאירה העינים באורה, כמו שאמר (תהלים יט, ט) מצות ה' ברה מאירת עינים, ואמר (שם קט, קה) נר לרגלי דברך ואור לנתיבתי. ושורפת ביקודה מי שנוטה מנתיבתה, כמו שנאמר (ישעי' סו, טז) כי באש ה' ינשפט, ואמר (תהלים יא, ו) ימטר על רשעים פחים [אש וגפרית], ואמר (ירמ' כ, ט) ואמרתי לא אצורנו ולא אדבר עוד בשמו והיה כלבי פאש בערת עצר בעצמתי. על כן הוזהר שלא תטה אשורך מדרך האבות, ונתיב הראשונים - אל הבדיאות, ותסמוך על שכלך, ותתייחד בעצתך, ותתבודד בסברתך. ואל תחשוד אבותיך במה שמסרו לך מאופני טובותיך, ואל תסתור עצתם במה שהורו אותך, כי אין עצה שתעלה בדתך שלא קדמוך לדעתה. ועמדו על כל מה שמביאה אליי מטוב ורע.

ישוב הקנישיות בפסוק פן יש בכם

היצט לאמיר'זשע זען.

דאָס איז דער פֿשט [בהמשך הפסוקים, פֿן יש בכם איש או אשה וגו'] וְהָיָה בְּשִׁמְעוֹ אֶת דְּבָרֵי הָאֱלֹהִים הַזֹּאת וְהִתְבָּרַךְ בְּלִבְכוּ לְאָמֹר שְׁלוֹם יְהִיָּה לִי [וגו', לא יאבה ה' סלח לו].

נח

ישוב קושיא ו

פֿן יש בכם שְׂרֵש פֶּרֶה ראש וְלִעֲנָה, מיירי מענין אחר, וקאי על המכנים פשטים ורים ומסולפים בתוך דברי התורה, כדי להתיר דברים שהם היפוך התורה, ואף עניני מינות ועבודה זרה

דער פֿשט איז אזוי.

מילא מ'האָט מוֹרָא [פֿן יש בכם איש או אשה וגו' אֲשֶׁר לִבְכוּ פִּנְה הַיּוֹם וגו' לִלְכָּת] לְעַבֵּד אֶת אֱלֹהֵי הַגּוֹיִם הֵּהֶם, [אז] מ'וועט חלילה דינען עבודה זרה, מיט די [אלע] שלעכטע דרכים, מ'איז נישט מְקַבֵּל [עליו את הברית].

אַבער גאָר איז נאָך אַרגער'ט [פֿן יש בכם שְׂרֵש פֶּרֶה ראש וְלִעֲנָה], [אויב] מ'וועט גאָר אַרײַנשטעלן 'אין' די תורה הקדושה, דעם היפוך [כוונת התורה, ואפילו] דעם וואָס ס'איז עבודה זרה מיט מינות.

נט

[והוא כבחינה שכתב הנועם מגדים בביאור הגמרא] לא חרבה ירושלים אלא על שהעמידו דבריהם על דין תורה (בבא מציעא ז:), מ'האָט דאָס אַרײַנגעשטעלט אין די תורה הקדושה. ווי דער נועם מגדים זאָגט [פֿשט]².

ס

ישוב קושיא ז-ח

ועל זה ממשיך הכתוב וְהָיָה בְּשִׁמְעוֹ אֶת דְּבָרֵי הָאֱלֹהִים הַזֹּאת, וְהִתְבָּרַךְ בְּלִבְכוּ לְאָמֹר שְׁלוֹם יְהִיָּה לִי, והוא על ידי כי בשרירות אלך, בהכנסת פשטים בדברי האלה עצמה לפי שרירות לבי, באופן אשר שלום יהיה לי

איבערדעם זאָגט ער [ווייטער, וְהָיָה בְּשִׁמְעוֹ וגו'].

דער פֿשט [איז] טאַקע בְּשִׁמְעוֹ אֶת דְּבָרֵי הָאֱלֹהִים, און [עם כל זה יתברך בלבכו] פֿי בְּשִׁרְיוֹת לִפִּי אֵלֶךְ, [ווייל] ער וועט לערנען אַזעלעכע פֿאַלטשע פֿשְׁטִים, [אז] 'אין' דער

¹ שזה מזיק יותר לאחרים ולדורות, מבמעשה עבודה זרה שהוא רק חטא לעצמו. ועל זה אמרה תורה שהוא שְׂרֵש אשר פֶּרֶה ראש וְלִעֲנָה.

² בנועם מגדים פרשת מטות: או יאמר וְיִדְבֹר מִשָּׁה [אֶל רָאשֵׁי הַמִּטּוֹת]. עם אמרם ז"ל (יומא ט:). לא חרבה ירושלים כו' [אלא בשביל] עבודה זרה גילוי עריות כו', ובמסכת בבא מציעא (פח). אמרו מפני מה חרבו חנויות של בית הינו שלשה שנים קודם ירושלים, מפני שהעמידו דבריהם על דברי תורה, יענין שם. ○ וביאור הדבר נראה, כי לכל חטא אשר יחטא האדם ואשם, תגדל אשמתו יותר ויותר אם אינו מכיר ומודה על כל פנים שחטא, רק אומר שכך נאה ויפה לו, ושורת הדין הוא כך, ומראה פני היתר לעצמו לטהר השרץ. כאשר יאמר הכתוב מקרא מלא (ידימ' ב, לה) הִנְנִי נִשְׁפָּט אוֹתָךְ עַל אֲמָרְךָ לֹא חָטָאתִי וכו'. וכך היא מדתו ודרכו של אלקינו המרחם המודה ועוֹבֵד, וירבה לסלוח. וזהו אמרו רבותינו ז"ל שהעמידו דבריהם על דברי תורה, כל דברים שעשו, אמרו שזהו דת ודין תורה. ועל דרך שפירשנו כל הַרְע אוֹיֵב בַּקֶּדֶשׁ (תהלים עד, ג), שעל כל שהרע, אומר שהוא בקודש, זהו קשה מן החטא. ○ וזהו יאמר הכתוב אֶל רָאשֵׁי הַמִּטּוֹת, דברים הראשים שהטו אותם, או שהיה ראש להטיה, כמו שאמרו ז"ל שחרב ג' שנים קודם ירושלים, הרי זה ראש למפלה והטיה מגדלותם, יהיה זה לאמר, לסיבת לאמר זה הַדְּבָר [אֲשֶׁר צָוָה ה'] כו', על כל מה שעשו מהרע, היו אומרים זֶה הַדְּבָר אֲשֶׁר צָוָה כו', והבן היטב אֲזַשְׁכִּיל.

לשון נצבים וילך תשכ"ז (חלק א) קדשו יט

אָלָה [אַליין] וועט ער 'אַזוי' לערנען [פֿשט] אַז ס'וועט אויסקומען גאָר רחמנא ליצלן אַז מ'מעג גיין דעם היפּוף טון, ער וועט אַרויסנעמען פון דאָרט אַליין וועט ער אַרויסנעמען דעם היפּוף.

איבערדעם זאָגט ער [וְהָיָה] בְּשִׁמְעוֹ וְגו', וְהִתְבָּרַךְ בְּלִבְּךָ לֵאמֹר שְׁלוֹם יִהְיֶה לִּי, אִי וויאַזוי, כִּי בְּשָׂרָרוֹת לִבִּי, ווייל ער זאָגט 'אַזוי' פֿשט [בדברי הָאֱלֹה הַזֶּה, באופן אַז] ער זאָגט וואָס 'ער' וויל.

אַזוי ווי דער דָּרַךְ איז [של המסלפים והתועים].

סא

דאָס איז דער פֿשט, דער בְּשָׂרָרוֹת לִבִּי [אַלף] מיינט מען נישט אויף דער עֲשִׂיָּה, [נאָר] דער בְּשָׂרָרוֹת לִבִּי מיינט מען וויאַזוי ער וועט לערנען [פֿשט] אין די אָלָה. טאַקע אָמַת [וְהָיָה] בְּשִׁמְעוֹ וְגו', אָבער נאָר לויט [אַזוי ווי 'ער' הערט צי, אַזוי ווי 'ער' וועט עס לערנען, אַזוי ווי 'ער' וועט פאַרשטיין, מיט 'זיין' האַרץ [בשרירות לבו].

סב

ישוב קושיא י

ובתחילה יכניס פשטים זרים כדי לפרש הענין לפי רצונו ותאוותיו, ואז עדיין הוא "מזיד", אבל אחר כך כבר יתגל כזה ויסבור באמת שהפשט הוא בדבריו, וכבר יהיה כבחינת "שונג" בדבר [און דער דרך איז, אַז אין] 'תַּחֲלִילַת' וויל מען אַזוי [מחמת תאוותיו ורצונותיו, אף כשעדיין מבין שאין זה נכון, ונמצא שאז הוא בגדר 'מזיד'].

און [לאחר שסילף דברי התורה להבינם לפי רצונו] דערנאָכדעם מיינט מען שוין ס'איז אַזוי דער אָמַת טאַקע, איז מען שוין אַ שוֹגֵג, וואָרן ער מיינט דאָך שוין טאַקע אַז ס'איז אַזוי עַל פִּי הַתּוֹרָה, [וממילא] דערנאָך איז מען שוין ווי אַ שוֹגֵג. נאָר מ'האָט זיך אַליין גוֹרֵם געווען [דערצו, על ידי שהיה 'מזיד' בתחילה].

סג

ולזה נאמר לַמֶּעַן סְפוֹת הָרְוָה אֶת הַצִּמְאָה, כִּי הוּא חַיִּיב גַּם עַל מַה שִּׁיעֲשֶׂה ויאמר בעת שכבר הוא שונג בדבר, יען שהוא הכניס עצמו לכל זה בתחילה בזמן שערדין היה "מזיד" בדבר, עד שגמר לעצמו להיות כשונג איבערדעם זאָגט ער לַמֶּעַן סְפוֹת הָרְוָה אֶת הַצִּמְאָה, לֵאסְפָּא חֲטָאֵי שְׁלוֹתָא עַל זְדוֹנוֹתָא. [ווייל] אַז מ'גייט דעם דָּרַךְ, נאָכדעם ווערט מען שוין אַ שוֹגֵג דערנאָכדעם, איז מען אים מוסיף חֲטָאֵי שְׁלוֹתָא עַל זְדוֹנוֹתָא. [כיון שבא לכך רק ע"י שהיה מזיד בתחילה].

סד

ישוב קושיא ט

ולכן מתחילה נאמר וְהִתְבָּרַךְ בְּלִבְּךָ, כִּי בתחילה עדיין היה לו שני צדדים בלבד, אבל אחר כך כבר הוחלט לצד אחד שהוא היפוך התורה, ולכן שוב נאמר כִּי בְּשָׂרָרוֹת לִבִּי אֶלָּף [איבערדעם] הייבט ער אָן [וְהִתְבָּרַךְ] בְּלִבְּךָ. [ווייל] 'קודם' האָט ער נאָך צוויי ערליי געדאַנקען, אַזוי און אַזוי. נאָר 'דערנאָך', אַז ער קריכט שוין אַריין [טיפּער], און ער 'וויל' אַזוי [להטות הפשט כרצונו], ווערט שוין בְּלִבְּךָ, איז ער שוין ביי זיך 'זיכער', האָט ער שוין נישט קיין

צוויי ערליי לִבְבוֹת, נָאָר אַיִנַּס. ס'איז שוין לֵב אָחָד איז ער שוין, ווייסט ער שוין זיכער אַז 'דאָס' איז עס"א.

סה

ועל כל זה ממשיך הכתוב לא יאבה ה' סלח לו וגו', כי הוא גרם לעצמו לבא לדין, על ידי הכנסת פשמים זרים והפוכים בדברי התורה, ולכן נחשב הכל כמויד

איבערדעם זאגט ער [ווייטער] לֹא יֵאָבֵה ה' סִלַּח לוֹ.

[ווייל] פֿאַרװאָס ביסטו געגאַנגען אַזאַ דֶּרֶךְ [לסלף דברי התורה, און] דו האָסט דיר אַליין גוֹרָם געװען [מתחילה, ועל כן אתה כמזיד גם על השוגג].

[והכתוב מזהיר בכל זה] מ'זאָל נישט אַינרעדן אַז דו ביסט [נאָר] אַ שׁוֹגֵג, [ווען] דו האָסט אַ שלעכטן פֿשט געלערנט.

צה

סיום התורה - וברכת הקודש

דער בורא כל עולמים זאל זיך מְרַחֵם זיין.

ס'קומט היצט די הייליגע טעג.

מ'האַלט מיר שוין אין די לעצטע טעג, די ימי הסליחות, די לעצטע פֿאַר טאָג פֿאַר ראש השָׁנָה, [און] בעונותינו הרבים מ'האָט זיך גאַרנישט אָנגעגרייט, הי תּוֹרָה וְהִי מַצּוֹת דְּמִגְנוּ עָלֵינוּ.

צו

[ישוב קושיא ב - באופן שני]

ס'קומט די טעג [שצריכין לעמוד לפני ה'].

אַזוי ווי איך האָב אָנגעהויבן די סדרה [הראשונה], אַתֶּם נִצָּבִים הַיּוֹם כְּלָכֶם, 'נִצָּבִים' [הוא לשון עמידה דרומז על התפילה, וכמו שאמר] (ברכות 1:): אֵין 'עמידה' אלא תְּפִלָּה. [ווי] ס'שטייט אין ייטב לב²², זאָגט ער אַז נִצָּבִים מיינט מען תְּפִלָּה, אֵין עמידה אלא תְּפִלָּה. [און] הַיּוֹם דָּא ראש השנה.

צז

ממילא איז דאָס די זעלבע [ווי דער ענין פון] רִאשִׁיכֶם שְׂבִיטִיכֶם, [ושוב טפֿכם נשִׁיכֶם וגו'] כל אִישׁ יִשְׂרָאֵל.

²² וועין עוד קרוב לכל זה ביתר ביאור בדברי יואל לשבת שובתה (אות א, משנת תשי"ז, ד"ה וכע"ז פירשתי), לפי דרכו שם.

²³ לשון הגמרא בברכות (לא): אמרו ליה רבנן לרב המנונא זוטי, בהלולא דמר בריה דרבינא, לישרי לן מר [פירש"י: שירה]. אמר להו, ווי לן דמיתנן ווי לן דמיתנן. אמרי ליה, אנן מה נעני בתוך. אמר להו, הִי תוֹרָה וְהִי מַצּוֹת דְּמִגְנוּ עָלֵינוּ [היכן התורה שעסקנו, והיכן המצות שאנו מקיימין, שְׁיִגְנוּ עָלֵינוּ מדינה של גיהנם].

²⁴ בייטב לב בפרשתן האריך בכמה דרכים בביאור הפסוק אתם נצבים 'היום' על ראש השנה, וכמו שאמר בווער ה' (ח"ב לב: ח"ג רלא) 'היום' הדא ראש השנה. - ובאחד מהדרכים כתב עוד בזה"ל: וזהו שאמר אתם נצבים, לשון תפלה, על דרך שאמרו אין עמידה אלא תפלה, שנאמר (תהלים קו, ל) וַיַּעֲמֵד פִּינָחָס וַיַּפְלֵל. כלומר אַתֶּם נִצָּבִים עומדים 'ומתפללים' הַיּוֹם כְּלָכֶם עבור הכלל, לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם דייקא, עבור הנוגע אליו יתברך. לכן אתם 'נצבים', עומדים וקיימים.

לשון נצבים וילך תשכ"ז (חלק א) קדשו כא

[כין] בעונינו הרבים [לויט] אַזוי ווי ס'זעט אויס די דורות, מ'האָט זיך נישט אויף קיינעם צו פאַרלאָזן [רק צריך כל אחד להתפלל בעד עצמו].

[איבערדעם] זאָגט טאַקע דאָס דער מדרש [בענין זמני תפילה, ווייל] פון דעם זעט מען דאָך [שצריכין כל אחד להתפלל בעצמו, כאָטש] ס'איז אַקעגן תמידים תקנום [שהיה מקריב רק הכהן].

און [אפילו כשיש ראשיכם וזקניכם] פונדעסטוועגן קיינער ווייסט נישט [תפלת מי חשוב יותר, וכמו שסיים הכתוב בסוף הענין] הַנִּסְתָּרָת לַה' אֱלֹקֵינוּ, קיינער ווייסט נישט וועלעכעס [תפלה] איז תשובה ביי השם יתברך, און 'ווער' ס'איז תשובה, 'וועלעכעס' איז תשובה פאַר הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא.

נאָר וואָס'זשע דען, 'יעדער' דאַרף [אליין] מ'יחד זיין לבו ומחשבתו, צו הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא.

צח

דער בורא כל עולמים זאל רחמנות האָבן, [אז] מ'זאל מיר די זכיה האָבן [אז] מ'זאל מיר קאַנען זאָגן אַמַּת'דיגע דבורים פאַר הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא.

ס'קומען די 'זמני תפלה'.

ס'קומען די ימי הסליחות, די ימי הסליחות מיט די הייליגע טעג.

מ'ברויך 'אליין' סייעתא דשמיא [שיוכל להתפלל בעצמו].

ק

דער בורא כל עולמים זאל העלפן:

מ'זאל מיר די זכיה האָבן - ס'קומען נאָך די געציילטע טעג [של ימי ההכנה] - מ'זאל קענען האָבן הַכֶּנֶה [לקראת הימים נוראים], מ'זאל 'קענען זאָגן דבורים' פאַר הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא.

[צו דעם אליין] ברויך מען האָבן הַשְׁפָּעָה פון הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, דאָס אליין, [אבל] לא מְעַשִּׂינוּ, [כי בעוה"ר] מ'האָב מיר זיך נישט צוגעגרייט דערצו, דאָס אליין איז מען נישט ראוי.

[נאָר] דער בורא כל עולמים זאל העלפן מ'זאל מיר די זכיה האָבן מ'זאל קאַנען זאָגן תפלות ותחנונים.

מ'זאל די זכיה האָבן מ'זאל קאַנען האָבן עפעס אַ שטיקל התעוררות תשובה האָבן בלב.

מ'זאל זיך קאַנען מַקְשֵׁט זיין הַלְכָבוֹת.

מ'זאל מיר געהאַלפן ווערן בַּמְהֵרָה.

אידן זאָלן ניצול ווערן מִכָּל צָרָה וְצוּקָה.

בעוננו הרבים וויאָזוי מ'זעט אויס.

און קיינער ווייסט דאָך נישט וואָס ס'הענגט [נאָך], וויאָזוי ס'זעט אויס [הדין למעלה

בשמים].

דער בורא כל עולמים זאל העלפן:

מ'זאל פארשריבן ווערן [אז] ס'קומט היא 'השנה' מד.

ס'זאל קומען דאס 'ריכטיגע' יאר!

און 'בפריטיות', יעדער עקסטער ברויך האבן א 'ישועה שלימה'!

[נאָר] דער עיקר איז 'בפריטיות' וואָס מ'דארף געהאלפן ווערן!

ס'איז שוין די העכסטע צייט, מ'זאל מיר זוכה זיין במהרה ס'זאל זיין 'היא

השנה', מ'זאל וויסן [אז] דאָס איז 'דעס' יאר!

און מ'זאל מיר זיין פון די וואָס מ'וועל מיר זוכה זיין, מ'וועל מיר דערלעבן

מ'זאל מיר זען 'ישועת ישראל', און ביאת משיח צדקנו.

מ'זאל נישט נדחה ווערן דורך די עונות, דורך די פשעים, בעונינו הרבים.

מ'זאל די זכיה האבן מ'זאל זיין 'לרצון' פאר הקדוש ברוך הוא.

הקדוש ברוך הוא זאל מקרב זיין לכבוד בני ישראל.

מ'זאל מיר במהרה געהאלפן ווערן מיט א 'ישועה שלימה', בהתרומונות קרן

התורה וישראל ובהתגלות פבוד שמים עלינו, במהרה בימינו אמן.

מד מלשון קינות לת"ב (ד"ה אארה עד חוג שמים): איומתי בכל שנה אומרת 'היא השנה' הזאת.

ועל פי דברי הייטב לב בפרשת בא וז"ל: ונקדים הא דכתיב (עקב יא, יב) מראשית 'השנה' ועד אחרית 'שנה', ופירושו על דרך הפיוט איומתי בכל השנה אומרת היא 'השנה' הזאת, קץ גלותנו. וזהו שנאמר מראשית 'השנה' הידועה, שסוברים זהו שנת גאולה וישועה, ועד אחרית, שנה סתם, כי עוד בן ישי לא בא בעוה"ר.

